

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI EKONOMİ VE FİNANS ANABİLİM DALI

TÜRKİYEDE KIRSAL KALKINMA ALANINDA
UYGULANAN YATIRIM PROJELERİ: ANKARA
KAHRAMANKAZAN VE GÜDÜL ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi
FİRDES GÜLHAN

Ocak 2019
ANKARA

**TÜRKİYEDE KIRSAL KALKINMA ALANINDA
UYGULANAN YATIRIM PROJELERİ: ANKARA
KAHRAMANKAZAN VE GÜDÜL ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

FİRDES GÜLHAN

TARAFINDAN

**ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ**

**ULUSLARARASI EKONOMİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

OCAK 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Seyfullah YILDIRIM
Enstitü Müdürü V.

Bu tezin Yüksek Lisans/ derecesi için gereken tüm şartları sağladığımı tasdik ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Seda EKMEK ÖZÇELİK
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans/Doktora derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığımı beyan ederiz.

Dr. Öğr. Üyesi Merve KARACAER ULUSOY
Danışman

Jüri Üyeleri

Dr Öğr. Ü. Gizay DAVER (ZBEÜ, Bankacılık ve Finans Bölümü)

Dr Öğr. Ü. Merve KARACAER ULUSOY (AYBÜ, İşletme, Uluslararası Tic. ve İşl.)

Dr Öğr. Ü. Seda EKMEK ÖZÇELİK (AYBÜ, İşletme, Uluslararası Tic.ve İşl.)

İNTİHAL SAYFASI

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı : Firdes GÜLHAN

İmza :

ÖZET

TÜRKİYEDE KIRSAL KALKINMA ALANINDA UYGULANAN YATIRIM PROJELERİ: ANKARA KAHRAMANKAZAN VE GÜDÜL ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

GÜLHAN, Firdes

Yüksek Lisans, Uluslararası Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğretim Görevlisi Merve KARACAER ULUSOY

Ocak 2019, 84 sayfa

Ülkemizde son yıllarda kırdan kente olan göç hızı ve yoğunluğunun artması nedeniyle oluşan ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar giderek çoğalmaktadır. Sürdürülebilir ekonomik büyüme için işsizliğin, bölgesel ve yöresel gelişmişlik farklılıkları ile gelir dağılımı arasındaki farkın azaltılmasına ihtiyaç duyulmakta, bunun için de kırsal kalkınmaya verilen önemin artırılması gerekmektedir. Bu çalışma Türkiye'deki mevcut kırsal kalkınma yatırım projelerini incelemek amacı ile oluşturulmuştur. 2006 yılından itibaren Türkiye'de Tarım ve Orman Bakanlığı'nın sağladığı Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) ile Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPARD) destekleri faaliyet göstermektedir. Çalışmada kırsal kalkınmanın ekonomik gelişim açısından önemi, amaçları, kırsal kalkınmada uygulanan yatırım projeleriyle verilen destekler ve bu projelerin işleyişi Ankara ili içerisinde yer alan Kahramankazan ve Güdül ilçeleri SWOT analizi uygulanarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal kalkınma, yatırım projeleri, hibe.

ABSTRACT

IMPLEMENTED INVESTMENT PROJECTS ON RURAL DEVELOPMENT IN TURKEY: A RESEARCH ON GÜDÜL AND KAHRAMANKAZAN ANKARA

GÜLHAN, Firdes

Master Of Arts, International Economics and Finance

Advisor: Instructor Merve KARACAER ULUSOY

January 2019, 84 page

The economic, social and cultural problems due to the increased rate and intensity of migration from rural to urban areas in our country have become increasingly prominent in the recent years. For sustainable economic growth, it is necessary to reduce unemployment, the disparities between regional and environmental development and the difference among income distribution level and as a result it is necessary to increase the importance given to rural development. The aim of this study is to examine the existing rural development investment projects in Turkey. Since 2006, the Ministry of Agriculture and Forestry has been providing several supports for rural development investments supported by the Rural Development Investment Program (NDP) and the European Union (EU) European Union Instrument for Pre-Accession Assistance (IPARD) through national resources. In this study, the importance of rural development in terms of economic development, its objectives, support for investment projects in rural development and the processes of these projects are examined by applying SWOT analysis in the districts of Kahramankazan and GÜDÜL located in Ankara.

Key Words: Rural development, investment projects, grant.

İTHAF

Anneme ve Yeğenim Salih Çağana

TEŞEKKÜR

Yazar danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Merve KARACAER ULUSOY ‘a tüm araştırma boyunca ki rehberliği, tavsiyesi, tenkiti, desteği ve sabrı için sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Tez Jürimde bulunan Dr. Öğretim Üyesi Gizay DAVER ve Dr. Öğretim Üyesi Seda EKMEK ÖZÇELİK ‘e değerlendirme ve katkılarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmada yatırım desteğinden faydalanan Damla Gıda Şirketinin sahiplerine ve Karaman Broylar Tavuk Üretim Çiftliğinin işletme sahibine araştırmalarımda yardımcı oldukları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aileme bana hep güvendiğiniz ve beni desteklediğiniz için sonsuz teşekkür ederim. İyi ki varsınız...

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İNİTİHAL SAYFASI	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İTHAF	vii
TEŞEKKÜR	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xii
RESİMLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
BÖLÜM 1	1
1. GİRİŞ	1
BÖLÜM 2	3
2. KIRSAL KALKINMA	3
2.1. Kırsal Kalkınmanın Tanımı	3
2.2. Kırsal Kalkınmanın Yaklaşımları ve Paradigmalarının Tarihteki Süreçleri	4
2.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınma	6
2.3.1. Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Coğrafi Özelliklerden Dolayı Problemler	7
2.3.2. Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Kurumsal Olan Problemler	7
2.4. AB’ye Tam Üyelik Sürecinde Kırsal Kalkınma Planı	9
BÖLÜM 3	13
3. KIRSAL KALKINMADA YATIRIM PROJELERİ	13
3.1. Kırsal Kalkınmada Ulusal Kaynaklarla KKYDP	19
3.1.1. KKYDP Ekonomik Yatırımlardaki Konuları	22
3.1.1.1. KKYDP’ de Ekonomik Yatırımlarda Altyapı Yatırımları	28
3.1.2. Bireysel Sulama Yatırımlarının Desteklenmesi	31
3.2. KKYDP de Karşılanmayan Giderler	31
3.3. KKYDP’ de Sürecin İşleyişinde Başvuru Şartları	32
3.3.1. Başvuruda Ortaklıklar	33

3.3.2. KKYDP' nin Uygunluğunun Sağlanması	34
3.3.3. KKYDP' nin Değerlendirilmesi	34
3.3.4. KKYDP'nin Denetlenmesi	36
3.3.5. KKYDP'nin Yaptırımı.....	36
3.4. Kırsal Kalkınmada AB Kaynaklı IPARD Yatırım Destekleri	37
3.4.1. IPARD Kapsamındaki Desteklerin Konuları.....	39
3.4.1.1. Uygun Olan Yatırımlar.....	41
3.4.1.2. Uygun Olmayan Yatırımlar.....	42
3.4.2. IPARD Başvuru Şartları	43
3.4.2.1. Teklif Almadaki Kurallar	44
3.4.2.2. İş Akışı	46
3.4.2.3. Bütçe ve Maliyetler	47
3.4.2.4. Ödemeler	47
3.4.2.4.1. Ödemelerin Kontrolleri	48
3.5. Uygulama Sonrası Kontroller	49
BÖLÜM 4.....	50
4. KAHRAMANKAZAN VE GÜDÜLÜN SWOT ANALİZLERİ	50
4.1. Kahramankazan Bölgesindeki Yatırım Desteği.....	50
4.1.1. SWOT Analizin İç Faktörleri (Güçlü ve Zayıf Yanları).....	53
4.1.2. SWOT Analizin Dış Faktörleri (Fırsatlar ve Tehditler)	54
4.2. Güdül Bölgesindeki Yatırım Desteği.....	55
4.2.1. SWOT Analizin İç Faktörleri (Güçlü ve Zayıf Yanları).....	57
4.2.2. SWOT Analizin Dış Faktörleri (Fırsatlar ve Tehditler)	58
5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	60
KAYNAKÇA	63
EKLER	67
Ek A. KKYDP kapsamında konu kodları.....	68
Ek B. KKYDP hibe başvurusu formu	69
Ek C. KKYDP alanında olacak yatırım tesisinin bütçe büyüklükleri ve talep olunan hibe desteğinin tutarı (*)	70
Ek D. KKYDP başvuru sahibinin kimlik bilgileri.....	71

Ek E. KKYDP yönetim kurulu / komitesinin listesi (eğer varsa).....	72
Ek F. KKYDP başvuru sahibinin projeye katılan ortakları.....	73
Ek G. KKYDP tüzel kişilerin başvurusundaki yetkilendirilmiş kişi formu	74
Ek H. KKYDP başvurusunun idari uygunluğunun kontrolünde elektronik ağda yüklenmesindeki bilgiler	75
Ek I. KKYDP uygunluk kontrol listesi.....	77
Ek J. KKYDP projeye uygunluk değerlendirmesi.....	79
Ek K. KKYDP projenin ön değerlendirmedeki kriterleri.....	80
Ek L. KKYDP genel değerlendirme.....	81
Ek M. IPARD keşif özetinin formatı.....	82
Ek N. IPARD teknik şartnamelerde dikkat edilecek hizmetlerin alımındaki özellikler.	83
Ek O. IPARD teknik şartnamelerde hazırlanacak olan makine-ekipman ve görünürlük alımları.....	84

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1. Farklı yatırım teşvik rejimleri çerçevesinde sağlanan destek unsurları	16
Tablo 3.2. Türkiye’de ve Avrupa Birliğinde kırsal kalkınmanın ve tarım politikalarının amaçları	17
Tablo 3.3. KKYDP’nin gelişiminin süreci	20
Tablo 3.4. KKYDP’ de etaplarda ödenmiş olan hibe tutarları (2006-2015)	21
Tablo 3.5. KKYDP Ekonomik yatırımlardaki diğer destekler	26
Tablo 3.6. KKYDP Hayvancılık Sabit Yatırım Destekleri	27
Tablo 3.7. KKYDP Ekonomik Altyapı Yatırımlardaki Diğer Destekler	30
Tablo 3.8. Bireysel Sulama Yatırımlarının Desteklenmesi	31
Tablo 3.9. IPARD 101 koduyla olan başvuru alanları	39
Tablo 3.10. IPARD 103 koduyla olan başvuru alanları	40
Tablo 3.11. IPARD 302 koduyla olan başvuru alanları	40

RESİMLER LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 4.1. Kahramankazan Damla Gıda Şirketi	50
Resim 4.2. Kahramankazan Damla Gıda Şirketi desteği.....	51
Resim 4.3. Kahramankazan Damla Gıda Şirketinin paketleme işlemi.....	52
Resim 4.4. Güdül AB IPARD desteğiyle Karaman Broyles Tavuk retim iftliği	55
Resim 4.5. Güdül KKYDP ile Güneş Paneli desteği.....	56

KISALTMALAR LİSTESİ

AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
UKKS	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
DB	Dünya Bankası
IMF	Uluslararası Para Fonu
AB	Avrupa Birliği
OTP	Ortak Tarım Politikası
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
IPA	Katılım Öncesi Yardım Aracı
IPARD	Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Birleşeni
TKDK	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
FEOGA	Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
KKYDP	Kırsal kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemine
GSMH	Gayri Safi Milli Hasılatın
KDV	Katma Değer Vergisi
TÜRKVET	Hayvan Kayıt Sistemi
ENPI	Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı ülkeler
TSE	Türk Standartları Enstitüsü

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Kırsal kalkınma, yöresel ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarını ortadan kaldırmaktadır. Kırsal kalkınma; sanayinin geliştirilmesi, istihdamın artırılması gibi sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda iyileştirmeler yapılmasına yönelik faaliyetlerdir (Beycan, 2009). Kırsal kalkınma tarımsal kalkınma anlamına da gelmektedir. Bunun sebebi ise; kırsal yerlerde yaşamını sürdüren bireylerin tarımsal üretim ile uğraşmasıdır. Kırsal kalkınma, ekonomik ve sosyokültürel kalkınmayı içerirken, tarımsal kalkınma ekonomik kalkınmayı içermektedir (Yaşa, 2016). Bir ülkede kalkınmanın derecelendirilmesinde ekonomik veriler önemli rol oynamaktadır. Ülkede ihracat, ithalat ve milli gelirin yanı sıra ülkedeki refah seviyesinin artırılması da gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için emek ve sermaye ile birlikte üretimin artışı sağlanmalıdır (Beycan, 2009).

Bu çalışmada; Türkiye’de kırsal kalkınmanın önemi ve mevcut durumu ile 2006 yılından itibaren uygulanan KKYDP ve IPARD yatırım desteklerinin işleyişi hakkında bilgiler yer almaktadır. Çalışmada Ankara’da bulunan Kahramankazan ve Güdül ilçelerinin faydalanmış olduğu kırsal kalkınma yatırım desteklerinin SWOT Analizi uygulanmıştır. İç faktörlerdeki; güçlü ve zayıf yönleri ile dış faktörlerdeki; fırsat ve tehditleri incelenmiştir.

Bu çalışmanın amacı: Türkiye’deki kırsal kalkınma yatırım projeleri desteğinin öneminin anlaşılması ve bu konudaki eksikliklerin giderilmesine katkıda bulunmaktır. Kırsal kalkınmada yatırım projelerinin önemi; 2006 yılından beri Tarım ve Orman Bakanlığı aracılığıyla ulusal kaynaklarla KKYDP ve Avrupa Birliği (AB) IPARD kaynaklarıyla desteklenen kırsal kalkınma yatırımlarında bazı şartlara tabi tutulan destekler mevcuttur. Kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi amacıyla KKYDP ve IPARD’ ın sunmuş olduğu destekleri; paketleme, depolama, yetiştiricilik, yenilebilir enerji üretimi, tesis kurumu, kapasitenin artırılması ve teknolojinin yenilenmesi, bilişim sistemleri ve eğitim, el sanatları, kırsal turizm ve bireysel sulama gibi sıralamak mümkündür. Kırsal kalkınmada

olan bu yatırım destekleri sayesinde girişimciliğin, istihdamın ve ekonomik büyümenin artması sağlanabilmektedir. Destekten yararlananların 5 yıl boyunca işletme hakkı olabilmektedir. 5 yıldan sonra da denetlemeler sonucunda mülkiyet hakkı elde edip işletme sahibi olabilmeleri mümkündür.

Bu çalışmada ikinci bölümde; kırsal kalkınma, Türkiye’de kırsal kalkınma ve Türkiye’nin AB’ ye üyelik sürecindeki kırsal kalkınmadaki planıyla ilgili bilgiler anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde; kırsal kalkınmada yatırım projeleri, Türkiye’de 2006 yılından beri uygulanmakta olan ulusal kaynaklarla KKYDP ve AB IPARD’la sağlanan yatırım destekleri başvurularının nasıl olduğunu ve işleyişini anlatmaktadır. Dördüncü bölümde ise; Ankara’da bulunan Kahramankazan ve Güdül ilçelerinin faydalanmış olduğu yatırım desteklerinin SWOT Analizi uygulanmıştır. SWOT Analizde iç faktörlerdeki; güçlü ve zayıf yönleri ile dış faktörlerdeki; fırsat ve tehditler incelenerek sonuç değerlendirilmektedir.

BÖLÜM 2

2. KIRSAL KALKINMA

Kırsal ve kentsel yerde bulunmasına bakılmaksızın bütün toplumlar değişmektedir. Kalkınma, içinde bulunduğu pozisyonundan veya daha önceki durumundaki pozisyonuna göre hareket ederek, değişimi öneren dinamik kavramdır. Kırsal kalkınma, kalkınmada en çok tanımı yapılan kavramlardan birisidir. Bir ülkenin yapısal niteliklerinin olumlu değişimidir (Tolunay ve Akyol, 2006, s.116). Çalışmanın bu bölümünde kırsal kalkınmanın tanımına yer verilecek daha sonra da, kırsal kalkınmanın yaklaşımları ve paradigmalarının tarihteki süreçleri, Türkiye’de kırsal kalkınma ve alt başlıklarında; Türkiye’de kırsal kalkınmada coğrafi özelliklerden kaynaklı problemler ile Türkiye’de kırsal kalkınmada kurumsal olan problemler ve AB’ye tam üyelik sürecinde kırsal kalkınma planı anlatılacaktır.

2.1. Kırsal Kalkınmanın Tanımı

Kalkınma toplulukların ekonomik, sosyal ve siyasal yapılarının değişen yapıları incelemektedir. İnsanların yaşam seviyesini manevi ve parasal anlamda düzenleyerek toplulukların refah seviyesine kavuşturma anlamına gelir (Yeşilbaş, 2011).

Kırsal kalkınma ise kırsal yerlerde yaşamını sürdürenlerin yaşam seviyelerini yükseltmek amacı ile kırsal yerlerin tamamıyla kalkınması anlamına gelmektedir. Bu tanımla kalkınma, öncelikli olarak kırsal yerlerindeki insanların bilgilendirilmesi, kamu hizmet ve imkânlarının sunulması, sosyoekonomik altyapı, el sanatları gibi faaliyetler düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Bir ifade ile kırsal kalkınma, bir düzen, bir plan, kanıtlanabilir bilgi ve zamandır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Sonuç Raporu, 2015).

Literatürde kalkınma sürecine ilişkin üç bileşenin olduğu gözlemlenmektedir. Bunlar;

- 1) **Ekonomik Kalkınma:** İnsanların ihtiyaçlarının gelişmiş malların, hizmetlerin ve ekonomik faaliyetler içerisinde üretilmesi ile refah artışının olması ve mutluluğun artması anlamını taşımaktadır.

- 2) **Sosyal Kalkınma:** İnsanların sosyal yaşamlarında oluşan yaşam seviyelerini iyileştirmek için ve genel hizmetleri içerisinde taşıyan kalkınma şeklini taşıyan ifadesi kullanılmakta; eğitim, sağlık, çevre problemleri, altyapı gibi konular demektir.
- 3) **İnsani Kalkınma:** Toplumda bulunan bütün bireylerin bütün potansiyellerini bireysel kalkınma için ve toplumsal kalkınma için kullanmaları ve de ülkenin gelişmesine katkısının olmasını sağlamalarıdır (Saçlı, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı).

2.2. Kırsal Kalkınmanın Yaklaşımları ve Paradigmalarının Tarihteki Süreçleri

Doğal etkenlere bağımlı tarım, saf rekabet piyasa görünümü, gelişmiş ülkeler için önemini kaybetmiştir. Gelişmiş ülkeler de tarımın taşıdığı önem dünyadaki ticaret ilişkilerinde, çıkar çatışmalarına da sebep olmaktadır. Az gelişmiş, ekonomiler saf rekabetteki koşulların altında ürünleriyle arzda bulunurken karşılarında örgütlenmiş tekeller bulunmaktadır. Hâlbuki dış ticaret yapılırken, tarım ürünlerindeki pay diğer ham maddelere göre yüksektir. Dış ticaretle elde edilen dövizler ise satılan ürünlerin miktarıyla fiyatına bağlıdır. Tarım ürünlerindeki istikrar problemi ile fiyatların seviyesi, söz konusu iki ülkenin durumundaki ilişkilerde henüz çözüme kavuşmamıştır. Bu hedefleri yapabilecek bir kurumsal yapı gerçekleştirilememiştir (Kazgan, 1983, s.10).

1950 -1970 yılları arası, 1960-1980 yılları arası, 1970-1990 yılları arası, 1980-2000 yılları bunun yanında 1970 yılından 2010 yılına ve 2000 yılından günümüze kadar tarihsel süreçler içerisinde kırsal kalkınma politikalarındaki değişimler yöntem ve kavramlarıyla belirtilmiştir:

- **1950 ve 1970 yılı:** İkili olarak ekonomik modernleşmek modernizasyon, toplumsal kalkınma, tembel üreticiler,
- **1960 ve 1980 yılı:** Teknoloji transferleri, yaklaşımda geçiş, tarımda makineleşme, tarımda genişlemeler, kırsal kalkınmada büyümenin artması, devrimde yeşil devrimin olması, aklını kullanan üreticiler,

- **1970 ve 1990 yılı:** Yeni büyümenin dağılımı, temel ihtiyaç, ilişkilendirilmiş kırsal kalkınma, devlet eliyle kırsal politikalar, kamu kredileri, yenilenen destekler, devrimde yeşil, kırsal kalkınmada gelişen bağlar,
- **1980 ve 2000 yılı:** Serbest pazar, yapısal uyumlar, Sivil Toplum Kuruluşları (STK)' ların artması, devlette geri çekilim, hızla kırsal değerlendirilmeler, kıt kaynaklar ve gıdanın güvenliği, kalkınmada kadınların yeri, yoksullukla mücadele,
- **1990 ve 2010 yılı:** Mikro kredide katılımcıların kırsal kalkınma analizi, kırsal kalkınmada aktörle yönelim, analizde paylaşım, sürdürülebilir çevrede kalkınma ve toplumsal cinsiyet, yoksullukla mücadele,
- **2000 ve yılları:** Geçimde sürdürülebilirlik, yönetimde iyilik, yerinde yönetimler, katılımcıların eleştirileri, sektörlerin politikaları, sosyal korumalar ve yoksullukla mücadeledir (Furat, 2013, s. 592).
- **Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS)-2020:** Kırsal politikaların hedefi kırsal alanda yaşam standartlarını ülkede sağlamaktır. Kırsal toplumdaki iş ve yaşam şartlarını kentsel yerler ile uyumu hale getirebilmektir.
  - **Kırsal Kalkınma Eylem Planı (2014-2018)**
    - 1) Halen kamu yatırım programının kapsamındaki faaliyetler,
    - 2) Planlı dönemde uygulanmaya başlanması beklenen faaliyetlerdir.
  - **Faaliyet Örnekleri**
    - 1) Mali destek programları (hibe programı),
    - 2) Entegre kırsal kalkınmanın projeleri,
    - 3) Alt yapının projeleri,
    - 4) Etüt ve Araştırma projeleri,
    - 5) Diğer olan tematik projelerdir (Saçlı, Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı).

Dünyada tarımsal üretimlerin ticarete ve fiyatlarda belirgin etkileri olduğundan kırsal politikalarda etkisi vardır. Tarımsal politikalarda sosyal ekonomik ve teknolojik duruma göre devamlı değişmektedir. Dünya ekonomisi çağına göre tüm ekonomilerde piyasası güçlü olana göre şekillenmiş ve devletin sürekli müdahalesi olmuştur. Böylece tarımsal politikalar dünyanın gündeminde hep olmuş ve tarımsal politikalar hep tartışılmıştır (Fotourehchi ve Şahinöz, 2016, s. 2).

2.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınma

Türkiye’de tarım topraklarının mülkiyetinin işleyişi Osmanlı İmparatorluğundan 1926 yılına kadar devletin elindeyken yasal düzenlemeyle birlikte özel mülkiyet hakkı şahıslara geçmiştir. (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015).

Türkiye Cumhuriyeti zamanında dünyadaki değişimlerin etkisiyle gümrükte koruyuculuk için tarım politikaları gözlenmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde tarımdaki politikaların zemininde tarımsal üretim teşvikine yön vermek ve tarımsal üretim için şartları hazırlayıp özendirici pazarlanabilen tarımsal üretimin seviyesini yükseltmek amaçlanmıştır. 1950 yılına kadar Türkiye’nin kendi çabalarıyla yeterli olma hedefi 1950 yılından sonraki sürede tarımsal üretimde makineye geçişle birlikte tarımsal üretimi dış pazara satmak için ihracat yapma amacı oluşmuştur. Tarımsal politikaların etkisiyle 1950’ler de iç üretimimizde artış olmuş ve dışarıya satış yapmak için ihracat artışı olduğu gözlemlenmiştir. 1960 ve 1980 yıllarında tarımsal üretim ve tarımsal verimlilikte artış için tarımsal politikalar tekrar irdelenmiştir. 1980’li yıllardan itibaren süregelen liberal akımın başlamasıyla ekonomide devlet müdahalesi azalmış tarımda devletin koruma ve teşvikleri zayıflamıştır. 1980’li yıllardan bu süreye kadar tarım politikalarının Türkiye’de oluşmasında Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) dış etkenler olarak belirleyici olmuştur (Eştürk ve Ören, 2014, s. 194).

1989 yılından sonraki süreçte uygulanan Altıncı Kalkınma Planı, Yedinci Kalkınma Planı, Sekizinci Kalkınma Planı, Dokuzuncu Kalkınma Planı ve Onuncu Kalkınma Planlarında çoğunluklu olarak AB Ortak Tarım Politikası (OTP) çerçevesinde gereken düzenlenmelerin yapılmasıyla, tarımdaki yapının etkin olması ve piyasadaki koşulların adapta olması yönelik olarak tedbirler olmuştur (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015). 1980 yılından sonra sözleşmeli tarım desteği olmuştur. Örneğin yedinci, sekizinci ve dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma planlarında şekerin ve tütünün kanununda tarımda uzmanlaşma planında sözleşmeli olarak tarımın desteklenmesine yer verilmiştir. Çiftçi sözleşmeli kanunda özellikle tütünün kanununa mahkûm olması sağlanmıştır.

Dünyada gelişmiş ülkeler tarafından karar verilen tarımsal işlerde Türkiye gibi ülkelere sebze ve meyve gibi tarımsal üretimi yapması için şans verilmiştir. Fakat çiftçinin elinde bulunan ürününü en düşük fiyattan alabilmeleri için sözleşmeli tarım ile çiftçinin tarlasında

ve bahçesinde emek gücünün kullanılması için araçlara ihtiyaç hâsıl olmuştur (Özkaya, Günaydın, Bozoğlu, Olhan, Sayın, 2010).

Türkiye’de küçük çaplı tarımsal işletmelerin çoğunlukta olması, teknolojik kullanımın ve finansmanın yetersiz olmasından dolayı en uygun verimin oluşmadığı görülmektedir. Bunun yanında tarımsal gelirlerin paylarından diğer gelirlere göre düşük bir tarımsal gelir oluşturmaktadır (Kızılarıslan ve Doğan, 2013, s. 154).

Türkiye’de kırsal alanla kentsel alan arasındaki farklılık; iktisadi işleyiş niteliği, iş bölümü ile birliğin şekilleri, sosyal örgütler, toplumun minyatürü ve ailenin yapısı faaliyetidir (Tütengil, 1975, s. 9).

2.3.1. Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Coğrafi Özelliklerden Dolayı Problemler

Türkiye’nin fiziki coğrafyasındaki özelliklerinden dolayı oluşan problemleri, beşeri coğrafyada ve ekonomik coğrafyadaki özelliklerde de görünebilmektedir. Kır alanının ve şehir alanının ayırımındaki zorluk, özellikle kırsal alan nüfus miktarının net analizini zorlaştırmaktadır (Başbüyük, 2004, s.56).

Kırsal yerleşimde, dağınık yerleşimler küçük çaplı tarımsal üreticilerin tarımsal ürünlerinin fiyatlarını belirtmelerinde söz hakkını kullanmalarına engellemektedir. Üreticiler pazarda ürünlerini düşük fiyatlarla pazara sunmak zorunda kalmaktadır. Türkiye’deki tarım birlik içinde olması, savunabileceği haklarının olması ve bu birlikteliğin planlanması gereklidir. (Kızılarıslan ve Doğan, 2013 s. 154).

Türkiye’de genel fiziki coğrafya, beşeri coğrafya ve ekonomik coğrafyanın özellikleri incelendiğinde kalkınmanın analizi ve planı yapılmalıdır. Bundan dolayı; makro düzeyde ve mikro düzeyde coğrafi değişikliklerin durumu tespit edilmelidir (Başbüyük, 2004, s. 59).

2.3.2. Türkiye’de Kırsal Kalkınmada Kurumsal Olan Problemler

Devletin müdahalelerinin ve tedbirlerinin bütünü tarım politikasıdır. Bütün ekonominin kendine özgü şartları ile tarım politikaları bulunmaktadır (Kazgan, 1983, s. 4).

Kesinlikle kırsal kalkınmada ülke kalkınmasının bir parçası olmaktadır. Bundan dolayı gelişme aşamasındaki ülkeler de kırsal yerlerde çeşitli problemler olmaktadır. Fakat (Başbüyük, 2004, s. 59). Uygulanan ekonomik sistemler ya da yaklaşımlar fark etmeden genellikle bütün ülkelerde tarım sektöründe müdahalecilik olmaktadır. Var olan tarım sektöründeki bu müdahaleler tarım sektöründeki gereklilikleri için uygulanmaktadır. Tarımın ekonomide önemli bir yeri olduğundan Türkiye gibi ülkelerde de tarım sektörü için yapılacak müdahalelerin önemi yükselmektedir (Akman, 2006).

Çeşitli tarımsal desteklemeler bulunmaktadır. Bu tarımsal desteklemeler; tarımda destekleme alımları, tarımda tohum girdilerde fiyat destekleri, tarımsal yatırım teşvikleri, tarımda dış ticaretteki teşvikler, tarımda dış ticaretteki korumalar, tarım kredilerinin düşük faizle uygulanması, süt teşvik primi, arazideki doğal afet ödemesi, ekim alanlarının sınırlandırılması, tarımsal destekleme primleri, tarımda sulama için yatırımlar, meraların ıslahı, hayvan ıslahı, tarımda toplu ilaçlamalar, arazi toplulaştırması, araştırma ve yayın çalışmaları, toprak ıslah çalışmaları, bitki hastalığı ve tarımda erken önlem alınması, kooperatif vb. faaliyetlerin desteklenmesi ve planlanmaları bulunmaktadır (Arı, 2006, s. 68).

Türkiye'nin öncelikli olarak kırsal olarak incelenmelidir. Bununla beraber kırsal yerlerin durumu analiz edilerek bölgelerde mikro düzeyler oluşturulmalı ve kalkınmayı yöresel, bölgesel ve ulusal bakımdan incelenmelidir. Bu anlamda kırsal alanların kalkındırmaya ne kadar faydalı olacağı belirlenecektir (Başbüyük, 2004, s. 60).

Türkiye'deki destekleme politikalarının durumunun dünyadaki destekleme politikalarıyla karşılaştırılıp analizinin yapılması ve dünyada uygulanan destekleme politikalarının tespitinin yapılması önemlidir (Acar ve Bulut, 2009, s. 2). Bilindiği gibi Türkiye'de kırsal alan devamlı değişken ve karışık bir yapı mevcuttur. Kırsal yerlerin kültürel, fiziki ve ekonomik... vb. özelliklerinde kısa mesafelerde bile büyük değişiklikleri olur. Bu bakış açısıyla Türkiye'de kırsal kalkınma oldukça zor ve riskli olur. Kısacası yatırımların sonuca varamaması varsayımı oldukça yüksek olabilmektedir. Bundan dolayı; kırsal kalkınmaya yönelik olan yatırımlar, ilk önce kırsal yerleşmelerin sayının çok olmasına bağımlı yüksek sermayeler gerektirmektedir. Doğal ve beşeri ortamın riskini artırmaktadır. Yatırımlarda öncelikler belirtmeli amaçlar uzun, orta ve kısa zamanlı olmalı ve katılımcılık kesin

olarak oluşturulmalıdır. Düşük kredili faiz oranı olmalı, özel sektörün yatırım yapması için değişik desteklerle yatırım yapmasında özendirici olunmalıdır (Başbüyük, 2004, s. 60).

2.4. AB'ye Tam Üyelik Sürecinde Kırsal Kalkınma Planı

12 Eylül 1963 yılında Ankara Anlaşması ile 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmesiyle Türkiye'nin ve AB'nin ortaklık birliği ile inişleri ve çıkışları olmuştur. 17 Aralık 2004 tarihinde zirvede kararlar ışığında, 3 Ekim 2005 yılında Türkiye'nin AB' ye katılması için görüşmeler başlatılmıştır. Topluluğun ve ortaklık anlaşmasının gereğince; Türkiye'nin ekonomisine ve kalkınmasına fayda sağlaması ve Türkiye'nin ortaklık ilişkilerinde sorumluluklarını yerine getirmesi içindir. Bu anlaşma ile AB Türkiye'ye mali yardımda olma sorumluluğunu almıştır. Mali işbirliği aşamasında AB-Türkiye 2002 yılında Akdeniz'deki ülkelere MEDA programı ve Gümrük Birliği programı ile ekonomide ilerlemek için mali yardımlar yapmıştır. (Bakırcı, 2009, s. 56-61).

AB ile müzakerelerin başlayacağı planlamasıyla 2005 yılında AB'de ortak anayasal referandumlar olmaktadır. İşsizliğin çok olduğu, ekonomik sorunların revaçta olduğu bu zamanda, AB kendi içerisinde olan önemli konularla meşguldü. AB'nin büyümesi, Romanya'nın ve Bulgaristan'ın 2007 yılında katılımları, Hırvatistan'ın ve Türkiye'nin katılması için görüşmelerin başlaması çok zor zamanlamaya denk gelmişti. Türkiye'nin aday olduğu dönemde Delegasyonlar, netleşmemiş sözcüklerin olması problemlerin olacağını göstermekteydi. Türkiye'ye bütün sorunlara rağmen, başarabilmek için yapılabileceklerin sorulması ile Türkiye Dünya'ya tarımdaki pozisyonu duyurulmuştur (Oktay ve Tunalıoğlu, 2005). 2007-2013 yılında AB'nin mali yardım mekanizması yeni girdiğinden dolayı, Türkiye'ye yönelik de yeni mali yardım değişikliği olmuştur. Değişiklik bu yeni dönemde, Türkiye içinde değişen mali destekler diğer aday ülkelere uygulanan Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) tanımı yapılan bir plandır (Bakırcı, 2009, s. 57).

Türkiye'nin jeopolitik, ekonomik ve kültürel konumu ile beraber büyük tarihi zenginlikleri, doğal zenginlik kaynakları ve yüzölçümüyle Türkiye başka ülkelere farklıdır. Türkiye'nin AB'ye tam üye olması sonucunda, AB bütçesinde yararlanabileceği gibi AB bütçesine de büyük katkılar kazandıracaktır. Tam üyeliğin gerçekleşmesi sonucunda değişik alanlarda en çok yaşanabilecek değişimlerden etkilenenler olarak Türk girişimcileri

ve Türk çiftçileri yer alacaktır. Bu iki alanda AB bütçede önemli miktarda pay aktarımı yapacaktır (Çukurçayır,2010, s. 33).

17 Aralık 2004 tarihinden sonra Türkiye'nin DTÖ'deki durumunun AB ile uygun durumda olması gereklidir. AB'nin tarım müzakerelerinde, tarımdaki korumacı pozisyonu, gerek AB gerekse DTÖ'nün içerisindeki gelişme aşamasındaki ülkeler Türkiye için bir avantaj oluşturabilir. Türkiye'nin bu avantajı iyi değerlendirmesi sonucunda OTP uyumuyla DTÖ aşamasından Türkiye olumlu yönden etki sağlayabilir (Dellal, 2004).

Tarımsal desteklerle Dünyada bilimsel bilgi varlığını AB hemen hemen üçte birini üretmektedir. Ortak programlar AB ülkelerindeki çalışmalarını bütünleştirmek ve ana zemin çerçeve ortak programlardır. Bu programlar üye ülkelere ve bazı ülkelere ve AB'nin kendi içindeki Ortak Araştırma Merkezleri'ndeki araştırmalar için fon sağlamaktadır (Subaşı ve Ören, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü). Bu sebeplerden; Türkiye'nin kırsal yerlerdeki problemlerin çözümünde deneyimlerden yararlanması, yapısal olması ve mevzuata uyması gerekmektedir. AB'deki kırsal kalkınma işleyişini ve kırsal kalkınma politikalarını takibini yapmasını önemli olmaktadır (Bakırcı, 2016, s. 45-71).

Türkiye'nin de AB'ye üye olabilmek için göstermiş olduğu mücadele ve uyduğu kurallar Türkiye'de yapılan çalışmalar AB'nin destekleyici politikalarıdır. Türkiye'nin kırsal kalkınma politikaları için yol haritası olmaktadır (Abay, Olhan, Uysal, Yavuz, Türkekul, 2005). Birliğin gelişmesiyle beraber gelişme farklarında önemli farklılıklar oluşmuştur. bu Oluşan farklılıkların daha fazla çoğalmasıyla, AB'yi bölgesel politikaları oluşturma sürecine taşımıştır. AB bölgesel politikaları oluşturma hedefinde; ekonomik beraberliği güçlendirme, dengeli kalkınma için bölgesel değişikliklerin azaltılması, geride kalmış bölgelerin rekabet edebilme güçlerini artırmak, iş olanaklarının yükseltilmesi ve kırsal alanda ve kentsel alanda dengeli olabilecek bir kalkınmadır. AB'ye üye olan ülkelerle beraber AB kalkınma yönlü programlar sürdürmekte ve bu alandaki projeler için mali kaynak oluşturmaktadır. Yardımlar olumlu istihdam üzerinde etki oluşturmakta, bölgeler arasındaki rekabet edebilme gücünü de yükselmektedir. Birlik, bölgesel politikadaki temel hedeflerini gerçekleştirmesi sonucunda, temeldeki yapısal fonlarla mali kaynak kazanmaktadır. Yapısal Fonlar alanında sunulan mali yardımlardan faydalanılmamaktadır. Fakat AB, aday ülkelerin AB müktesebatına uyumlu olabilmesi ve aday ülkelerin AB'yle gelişmişlik farklarını düşürebilmek için mali desteği vermektedir.

Özellikle az gelişmesi ülkelerin kalkınması hedefiyle sunulan fonlar, AB' ye aday ülkelerin bölgesel farklarını düşürebilmektedir. (İncekara ve Savrul, 2011). Kesinlikle aday ülkelerin IPA fonundan faydalanabilmesi için idari gerekliliklere ve yasal gerekliliklere uyması gerekmektedir. Türkiye'nin AB kırsal kalkınma politikasının içeriğindeki IPARD desteklerinden yararlanabilmesi için AB'nin onaylaması gerekmektedir. Kırsal kalkınmanın stratejisinin oluşması ve programının oluşması yeni idari yapı için gereklidir. Bundan dolayı, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun (TKDK) IPARD Ajansı'nın kurulması gerekmektedir. Bu alanda TKDK ve kuruluş ve görevleri hakkında olan 5648 no'lu kanun 18 Mayıs 2007 tarih ve 26526 sayılı Resmi Gazetede yayınlanıp yürürlüğe girmiş ve Ajans kuruluş aşamasında olmuştur (Bakırcı, 2009, s. 61-62).

Tarımsal politikaların oluşması ve AB'nin OTP uyumuna dikkat edilmesini mecburi yapmıştır.

Bu anlamda Türkiye'nin öncelikleri:

- 1) Tarım ile ilgili kuruluşların bir araya getirilmesi, kırsal kalkınmada uygulanan politikaların tek bir havuzda belirlenerek uygulamaya koyulması planını, Tarım ve Orman Bakanlığı yeniden düzenleyecektir. Tarım ve Orman Bakanlığı AB konusunda tecrübe kazanmış yeterli sayıda çalışan ile desteklenmesi ve çalışanın eğitiminin sağlanması,
- 2) AB de olduğu gibi üretici birlikleri dikkatte alınarak aynı üretici birliklerinin kurulması,
- 3) Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) örnek alınıp benzer fonun oluşturulması,
- 4) Müdahaleci kuruluşların belirtilmesi ve ilerletilmesi,
- 5) Türkiye'de var olan hayvan ve bitki sağlığı şartlarının iyileştirilip AB'yle karşılıklı olarak ticaret yapma pozisyonuna getirilmesi,
- 6) Tarımdaki işletmelerin en iyi büyüklüğe ulaşması olarak belirlenmiştir (Abay ve diğerleri, Türkiye'de Tarım Politikalarında Değişim).

AB'de mevzuatlar, yapısal uyumlar ve uygulamalar zorunludur. Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarını ve düzenlemelerini yeniden şekillendirmelidir. AB'ye uygun olarak yeniden planlamalı ve uygun hale getirmelidir (Bakırcı, 2009). AB Değişik fonlarda

faydalanabilme fırsatını Türkiye'ye de sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında; Türkiye'nin bu fonlardan ekonomik açıdan, sosyal açıdan ve kültürel açıdan AB ile fonları uyumlu yapmalıdır. Problemlerin azalması ile Türkiye'de bölgesel gelişmişlik farklarının da azalması beklenmektedir (İncekara ve Savrul, 2011).

Tarımdan başka sektörlere giden işgücünün istihdamını sağlayarak rekabet etme gücü artırılmalıdır. Yöresel faaliyetlerini icraatta geçirebileceği tarımsal iş alanlarında istihdam oluşturulmalıdır. Tarımsal faaliyetli işletme tesisleri için kırsal kesimlere yatırım tesislerinin ulaştırılması çok önemli olmaktadır (Yılmaz ve Tolunay, 2007, s. 121).

BÖLÜM 3

3. KIRSAL KALKINMADA YATIRIM PROJELERİ

Yatırımdaki finansal kaynakların, bireysel hedeflerin faydalanma isteği ile maddi ile gayri maddi varlıkların uzun bir sürece bağlanması diye tanımlanabilmektedir (Yılmaz, 1990, s. 3). Kalkınma için ve yatırım için ihtiyaç olunan devletin destekleri, günümüzde bilinen, yükselen, istenen bir ihtiyaçtır. Devletin uygulanan desteklerinin ilerleyen zamanla beraber bilinçlenmesi ve yaşam içerisinde olması, destek alan yatırımcılar için destek veren kurumlar için önemli olmaktadır. Değişik alanlarda değişik mevzuat yardımıyla bu destekler bazen yatımlara teşvikinde bazen de firmaların büyümelerine fayda sağlamakta ve yeni girişimlerin olmasına katkı sağlamaktadır (Çatlıoğlu, 2012). Tarımın yatırımlardaki payını devlet artırarak, tarımda özel sektörün yatırımda bulunmasının tedbirini alıp teşvik etmelidir (Baraz, 1992/1994, s. 65)

Yatırım projelerindeki öneme iki açıdan bakıldığında makroekonomi ve mikroekonomi açıdan bakmak mümkündür. Makroekonomik bakıldığında ülke ekonomisinde iş alanı ve gelirini oluşturan önemli faktörlerden yatırımın ortaya koyulması çok zor olmamaktadır. Mikroekonomiye bakıldığında, yatırımlar işletmelerde ve kurumlarda stratejik önemini görmek mümkündür. Kazanç ve kâr için kesin bir malı ya da hizmeti üretmek gerekmektedir. Bunlar için gerekli tesislerin oluşturulması zorunlu olmaktadır. Bundan dolayı kesin olarak yatırımın olması gerekir. Mal ve hizmette üretimin sürekliliğini oluşturmak için en az eskimiş tesisin yerine yeni tesisin oluşturulması önemlidir. Sunulacak malda ve hizmette yeniliklerin olması için daha gelişmiş ve yeni tesislerin öncelikli yapılmasını ortaya çıkmaktadır. Bu bütün önlemler için yatırım kesinlikle gereklidir (Yılmaz, 1990, s. 22-23).

Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip tarım sektörü, sabit sermayenin toplam yatırımlarından oluşan uygun paya sahiptir. Teşvikli yatırımlar açısından da çok düşük pay

alabilen bir sektör olarak görünmektedir. Fakat 1980 yılından sonra tarım politikaların sonucunda tarımdan diğer sektörler kaynağa aktarılmıştır. Türkiye’de oluşan bu durumla tarımda sermaye birikiminde yavaşlama olmuştur (Miran ve Yavuz, 2005). Yatırım oranının düşük olması, kapitaldeki birikimin yavaş olması, uzun dönemli tarımdaki kredilerin sınırlı olması, tarım kesiminin yatırılabilir fon oluşumuna yeterli gelmemiştir. Serbest para piyasalarındaki faiz hadlerinin yüksek olması, alınmış kredilerin önemli kısımlarının üretim dışı kullanılmış olmasına sebep olabilir. (Kazgan, 1983, s. 99). Enflasyon kontrol edilmesi ile tarımda sermaye güç kazanmış ve gelişmiş teknolojiye uyum sağlanmıştır (Miran ve Yavuz, 2005). İşletme büyük olmasa da işletmeyi iktisadi açıdan büyütüyorsanız, ileri yol olarak işletmeyi büyütebilirsiniz (Baraz, 1992-1994, s. 73). Her plan gibi projenin de bazı özellikleri olması gereklidir. Özellikler; istikrarın olması, tutarlılığın olması, esnekliğin olması, iş akışının düzenli olması ve buna benzer olan özelliklerdir. İşletmeler faaliyetleri devamlılığı arz ederken, projelerdeki faaliyetlerde; başlangıcın olması, bitişin belli olması ve devamlılığı arzı olmayan özelliktedir (Yılmaz, 1990, s. 20-21).

Cari açığın kapatılması ile en az gelişmiş bölgelerdeki yatırım desteklerin büyümesi, destek miktarının yükseltilmesi, gruplaşmadaki faaliyetlere teşvik yapılması ve teknolojik dönüşüm sağlayan yatırımlara destek yapılması yeni yatırım teşvik uygulamalarıdır. Yatırımda bölge ayırımı olmadan, belirlenen kapasitenin şartları ve asgari sabit yatırımın tutarını karşılayabilecek projelerde genel yatırım teşvik uygulamalarının çerçevesinde destek olunmaktadır. Yatırımın teşviki sisteminde olmayan yatırım konuları bu teşvikten faydalanamamaktadır (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2013).

Yatırım projelerini üç aşamalı olarak gerçekleştirmek mümkün olmaktadır.

- 1) Yatırımdaki davranışları etkileyen ve yatırımlardaki kar ölçütlerinin belirlenmesi,
- 2) Durumun analizini yaparak sorunu tespit etmek, sorunun sınırını ve boyutunu belirleyerek sorunun tanımını yapmaktır.

Yatırım projelerinin planlaması üç kısımdır:

- Alternatifteki çözümlerin tedbirlerinin bulunması,
- Alternatifte tahminin olması,
- Değerlendirmedeki aşamalarının olmasıdır (Yılmaz, 1990, s. 21).

Kaynakların işletmelerde k t olması, işletmeler için kazanılacak faydanın maksimum olması sorununu oluşturmaktadır. Kaynakların uygun kullanılması sorunun özümlenmesi için gereklidir. Yatırımdaki kaynakların uygun kullanılabilmesi için; d şuncelerin yoğun olması, konu için çabalama, bilgiler, araştırmaların olması ile sonuçlara, başlangıca ve bitişe varabilmek için planın ve programın olması gereklidir. Böyle plan yatırım projesi anlamına gelmektedir (Yılmaz, 1990, s. 20-21).

Devlet destekleri, ekonomide bir faaliyetin diğer ekonomik faaliyette göre daha fazla ilerlemesi ve gelişmesi için ekonomik faaliyetlerde oluşan özendirici faaliyetlerdir.

Devletin bu desteklerini konu olarak sınıflandırdığımızda;

- Yatırımların teşviki,
- İhracattın teşviki olarak 2'ye bölmek gerekir.

Planlı dönemdeki teşvikler ve planlı dönem öncesi teşvikler 2 dönem olarak dikkat çekmektedir. Planlı dönem öncesindeki teşviklerde denemeler olurken, planlı dönemdeki teşviklerde kalkınma için programlar önemli olmaktadır.

Nakdi yardımlar 2 grupta olmaktadır;

1. Karşılıksız olan nakdi yardımlar
2. Karşılıklı olan nakdi yardımlardır.

Karşılıklı olan nakdi yardımlar, belirli sektörlerde ya da üretim alanlarında faaliyetli işletmelere, piyasada faiz oranlarının altındaki faizle sağlanan krediler ya da teşviklerin uygulanmasıdır. Yardımlar vadenin sonunda bazen anaparanın ödenmesiyle de olmaktadır. Genel faiz oranlarının d şuk olmasıyla kendini belli etmektedir. Karşılıksız olan nakdi yardımlarda ise, doğrudan sağlanan bazı işletmeler tarafından nakdi yardımlardır. En çok rastlanan yardımlar içerisinde yerel alan yardımlar olarak hibe ve primler yer almaktadır (Çatlıoğlu, 2012).

Kırsal kalkınma doğrudan veya dolaylı yürütülen faaliyetler alanına girmektedir.  oğunluklu hibe desteği azınlıkla kredi desteği sunulan destekler projeli desteklerdir. Kırsal kalkınma projelerinin ve mali destek programının sunumu olmaktadır. Sunulan

destekleme faaliyetleri, ulusal kaynaklarla olanlar ve uluslararası kaynaklarla olanlar diye sınıflandırılmaktadırlar (Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2014).

Tablo 3.1. Farklı yatırım teşvik rejimleri çerçevesinde sağlanan destek unsurları

Destek Unsurları	Genel yatırım Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları	Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları
KDV İstisnası	+	+	+	+
Gümrük Vergisi Muafiyeti	+	+	+	+
Vergi İndirimi		+	+	+
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı)		+	+	+
Gelir Vergisi Stopajı İndirimi*		+	+	+
Sosyal Sigortalar Prim Desteği (Çalışan Payı)*		+	+	+
Faiz Oranı Desteği **		+		+
Arazi Tahsisi		+	+	+
KDV İadesi***				+

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, **Türkiye Tarım Sektörü Raporu**, 2013, s.29.

*Yatırım Bölge 6' da olması halinde sağlanır.

**Yatırımın Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamasının kapsamında Bölge 3, 4, 5 Ya da 6'da olması halinde sağlanır.

*** Asgari sabit yatırımın tutarı 500 milyon TL olmasıyla stratejik yatırımlar sağlanır.

Kırsal alana yönelik olarak, ihtiyaç hissedilen kamu hizmetlerinin sağladığı alt yapı yatırımlarda, uygulayan merkezi idari kurumlardaki yıllık yatırım programları çizelgesinde bütçe tahsisi yapılmaktadır. Yatırım proje teklifini gönderen uygulayıcı kurumlarca ulusal politikanın hedefleri, yatırım projesinin öncelikleri ve mali kaynaklar çizelgesinde Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda değerlendirilmeye alınarak uygun görünenler çoğunluklu olarak fazla yıl olarak bütçelenmesi yapılarak ulusal yatırım programına dâhil edilmektedir. Yatırım programları hükümlerince ve bütçe mevzuatınca Maliye Bakanlığınca doğrudan kaynak transferi yapılmaktadır. Kırsal alanda var olan temel yatırım konular; temel kamusal hizmetteki sunumlara yönelik altyapı, sulamanın altyapısı ve arazinin toplulaştırılması ve belediyelerin altyapısı, köy altyapısı ve iskân yatırımlarından oluşmaktadır (Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, 2014).

Öz sermayenin yetersiz olması tarım işletmelerinde işletmelerin büyümesini ve yatırımlarda yeni girişimler yapmak için ve ara ara üretim yapabilmeleri için dış

kaynaklara ihtiyaçları olur. Tarımdaki devir hızının sermayede yavaş ilerlemesi sebebiyle, dünyada var olan her ülkede, piyasa faiz oranları tarım sektöründe var olan faiz oranlarının altında kredilerde olmaktadır (Dezcan, 2010). Tarım sektörü, ulusal gelire katkısı olması açısından, var olan nüfusuyla, beslenme ihtiyacının ve sanayisinin olması açısından temel ihtiyaçların maddelerini üretebilen tarım sektörü olması sebebiyle stratejik bir önemi olmaktadır. Tarım işletmelerinin yapısında oluşan bozukluk, teknolojiyi kullanmada yetersizlikler, düşük verimlilik gibi problemlere bağlı çoğu tarımsal ürünlerde, öncelikle büyükbaş hayvancılıkta AB'yle rekabet gücümüz düşük olmaktadır. Önümüzde var olan bu zorlu süreçte, etkin olan politikaları uygulamaya geçirmede geç kalınırsa, tarımdaki üretimde ve üreticilerin gelirlerinde beklenen yükseliş olamayacak, hatta düşüşler ortaya çıkması olabilecek, daha da önemli olan Türkiye verimliliğini sağlayan ve rekabet gücünün artmasını sağlayan önemli etkin teknolojinin kullanımını, kırsal ve tarımsal altyapısının ve tarımsal işletmelerinin durumunu iyileştirmesine yönelik AB kaynaklı en etkin durumla kullanması sağlayabilecek kurumsal yapılanmaları ve programlamaları uygulaması gerekmektedir. Aksi olmadığı takdirde Türkiye'deki tarıma gerek olarak AB'ye gerek olarkten dünya pazarı karşısında büyük bir rekabet problemi yaşanacaktır (Can,2007).

Tablo 3.2. Türkiye’de ve Avrupa Birliğinde kırsal kalkınmanın ve tarım politikalarının amaçları

TÜRKİYE	AVRUPA BİRLİĞİ (Roma Antlaşmasının 39. Maddesi)
Tüketicilere yeterli olan besin seviyesinin makul olan fiyatlardan ürünün temini.	Tüketicilere gıda maddelerinin makul fiyatlarla ve düzenli olarak temini.
Verimin artışı ve üretimin artışı oluşturulurken, iyi olmayan hava şartlarının üretimdeki etkisini düşürmek.	Üretim faktörlerinin rasyonel kullanımı yoluyla tarımsal üretimi geliştirmek.
Tarım çalışanlarına yeterli olacak ve düzenli gelirin sağlanması.	Tarım üreticilerine uygun bir yaşam standardı temin etmek.
Tarımdaki ürünlerin ihracatına destek olunması.	Tarımsal pazarları stabilize etmek.
Kırsal yerlerin kalkındırılmasında ve kendine yeterli olma oranının yukarı çıkarılması.	

Kaynak: A. Sadi Ulusoy, “AB’ne Adaylık Sürecinde AB ve Türkiye Tarım Politikaları: Öncelikler-Farklılıklar-Çelişkiler”, **AB Genişleme Sürecinde Türkiye-Tarımsal ve Kırsal Politikalar Sempozyumu**, Ankara Kozan Ofset, 2003, s. 189

Tablo 2 de görüldüğü gibi AB ile Türkiye arasındaki uygulama politikaları amaçları birbirlerine çok benzemektedir. Türkiye bu amaçlarına nasıl ulaşacağı net olarak belirli değildir. Planlamanın olmaması amaca ulaştıramamakta ve yapısal problemler sürekli

artmaktadır. AB ise amaçlarına varabilmek için uygulanan politikalarını şartlara göre devamlı planlamakta böylelikle de aktif ve sürekli değişen politikalarını uygulayarak, başarılı olabilmektedir (Ekim, 2006).

Türkiye AB ülkeleri gibi, Anayasada bazı hükümler hariç yasa gücünde belirtilmiş kırsal kalkınmadaki politika bulunmamaktadır. Değişik hükümetler parti programları politikanın uygulaması çabalamasındadırlar. Bununla beraber aynı hükümet içerisinde yer alan değişik Bakanlar dahi değişik politikalar uygulamışlardır. Türkiye uzun yıllar boyunca pazarda fiyat müdahalesi, desteklemede alımlar, girdi destekleri, tarımda kredi faiz sübvansiyonları, doğal afette ödemeler, üründe teşvik primlerinde ve üretime yönelik desteklemeler olmuştur. Dış ticarete önlem alınarak tarım sektöründe koruma çalışmaları olmuştur (Ekim, 2006). Kırsal projeleri uygulayan kurumlar, merkez idari kurumları ve/ ya da mahalli idareler uygulayıcı kurumlardan biri olmaktadır. Mahalli idareler ve birlikleri kırsal alan yatırım projelerini kendince yatırım bütçelerini nispetinde yürütebilmektedir (Kılıç, 1997).

Yatırım projelerinin yönetiminde, yatırım düşüncesinin oluşmasıyla yatırımın üretime başlamasına kadar içine alan tüm faaliyetlerdir. Bu faaliyetler üç ana aşamadan ibaret olmaktadır. Bunlar; yatırımdan önceki hazırlanmış çalışmalar, yatırımın olması ile işletmeye yatırımın alınması aşamalarıdır. Kendi aralarında bu aşamalar altı gruba bölünmektedir. Yatırımdan önceki aşamayı genel ve mümkün olan iki gruba bölmektedir.

- a) Yatırımdan önceki hazırlanmanın çalışmaları
  - Yatırımdaki imkânların belirlenmiş olması (yatırımdaki projenin düşüncesi),
  - Projedeki ön seçimlerin aşamalarıdır,
- b) Esas olan hazırlığın çalışması
  - Yatırımdaki projenin tanımının olması ve formüle olması, yatırımda gerekli tespitinin yapılması,
  - Yatırımdaki projenin değerlendirilmesi ve yatırımdaki kararın verilmesidir.

İkinci olan ana aşamada ortaya çıkan yatırımın aşamasında aşağıda olduğu gibi alt olan gruplara bölünmektedir:

- a) Görüşmenin ve sözleşmenin aşaması,

- b) Yatırım projesinin planlanmasının aşaması,
- c) İnşaattaki aşaması,
- d) Tesislerdeki montajların ve işletmeye alınması aşamasıdır.

Üçüncü ana aşamada işletme, projedeki denemenin üretimin başlanması ve normal üretimin başlanması anlamına gelmektedir (Yılmaz, 1990, s. 21-22).

Kalkınmanın önemli önceliklerinden bir tanesi de kişisel gelirin yükseltilmesidir. Tabii ki de toplumun refahını sağlamasında faydalı gelirlerdir. Gelirin bütün topluma yayılması için ekonomik ve sosyal tedbirler gereklidir. Kişi gelirlerini yükseltebilmesi için olanakları iyi bir şekilde planlanması ve yeni üretim teknikleri ve fırsatları değerlendirmelidir. Üretim tekniklerinin faaliyete geçmesiyle yeni iş fırsatları oluşacak ve gelirler oluşacaktır (Kılıç, 1997).

Ülkelerin hiçbirinde tarımdaki faaliyetlerin sanayiden ayrı ve modern yöntemlerle faaliyet göstermesi mümkün olmamaktadır. Tarımdaki ilerlemeler sanayide teknolojilere bağlı ilerleyebilme duruma gelmiştir. Tarımdaki gelişmeler sanayide ürünlerin talebini artırırken, sanayi sektörüne yönelik ham maddedeki arzını da artırmaktadır. Sanayi sektöründe tarımsal ürünlerde hem girdi kullanımı oluşturup, hem de tarım sektörüne girdi sağlamaktadır. Tarım ve sanayi sektörünü birbirini tamamlayıcı ve destekleyici olmalı, tarım sanayi sektörünü rakip olarak görmemelidir.

Tabii tarım kendince bir iş kolu olmakta ve dünyada çok kişide geçimini tarımdan kazanmaktadır. Ancak günümüzde şehirde yaşamını sürdüren insanlar tarıma yatırım yapmamaktadır. Tarımı ikinci planda bir iş olarak düşünülmektedir (Gümüşhan, 2015, s. 145-154).

Uygulanacak bu tedbirler ile tarımsal işletmeler faaliyette geçecektir. Modern üretim ve teknolojik yatırımlar tarımsal üretim girdilerinde önemli olabilecektir. Üretimdeki maliyetlerin düşmesinde de büyük rolü olacaktır (Turhan, 2005).

3.1. Kırsal Kalkınmada Ulusal Kaynaklarla KKYDP

KKYDP genel olarak Ekonomik Yatırımlar, Makine Ekipman Alımı, Toplu Taşıma Sulama Sistemi ile ilgili yatırımlar olmaktadır. Programdaki amaç genel olarak, kırsal

alanda küçük üreticiler ve orta büyüklükte üreticilerin yatırımdaki projelere destek vermesidir. Ekonomik gelişmelere ve sosyal gelişmelere katkısının olmasıdır (Asoğlu ve Binici, 2015, s. 224).

Projedeki kırsal kalkınmanın olması için destek programlarından önemli sıralarda yer alan KKYDP' nin gelişimdeki süreci ile temeldeki parametreleri aşağıdaki tabloda büyüklüğü, etki alanı ile sürdürebilmesi önemsenerekten sunulmuştur (Çobanoğlu ve diğerleri, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü TEPGE).

Tablo 3.3. KKYDP'nin gelişiminin süreci

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)	Tarım Stratejisi 2006-2010 belgesi ve 2006/10016 Sayılı Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararına dayalı olarak 16 pilot il dışında kalan 65 ilde tamamen öz kaynak kullanımına dayalı olarak KKYDP başlatılmıştır. Uygun görülen projelerden, ekonomik yatırımlara %50, altyapı ve sulama yatırımlarına ise %75 hibe desteği sağlanmıştır.						
KKYDP'nin uygulanmasında (birinci dönem olarak)	KBKYP içi yapılan ikraz anlaşması sona erdiğinden, KKYDP 16 ili de kapsayacak şekilde toplam 81 ilde uygulanmıştır. 2006/10016 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına göre 31.12.2010 tarihinde son ermiştir.						
KKYDP ile diğer bazı önemli olan kırsal kalkınma destek sistemlerinin arasındaki başlıca farklı olanlar	KKYDP destekleri, amaç olarak birbirine benzese de, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) ile kısaca IPARD olarak bilinen Avrupa Birliği (AB) Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı destekleri karıştırılmaktadır. Esas olarak, KKYDP dışındaki diğer destekleme sistemleri, AB ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakların, ülkemizde kırsal kalkınma programlarının uygulanması için kullanılmaktadır.						
KKYDP konuları	1. Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi. Bu alt program da, iki destek programından oluşmaktadır. Bunlar; a) Ekonomik Yatırımlar, b) Toplu Basınçlı Sulama Tesisi Yatırımları, 2. Makine-Ekipman Alımlarının Desteklenmesi.						
KKYDP'nin en önemli hedefleri	1. Pazarlama alt yapısının güçlendirilmesi, 2. Alternatif gelir kaynakları oluşturulması, 3. Girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesi, 4. Kırsal alanda belirli bir kapasitenin oluşturulması 5. Tarım-sanayi entegrasyonunun sağlanması için küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi 6. Gıda güvenliğinin güçlendirilmesi 7. Üretim maliyetlerinin düşürülerek, rekabet edebilirliğin geliştirilmesi						
Birinci dönemde olan (2006-2010) KKYDP'nin genel olan durumu	Etap	Başvuru	Programa alınan	İmzalanan hibe sözleşmesi	Fesih olan	Devam olan	Bitmiş olan projeler
	1	1.210	332	290	50	0	240
	2	1.850	924	740	111	0	629
	3	3.420	1.427	858	78	0	780
	4	2.498	791	702	39	2	661
5	2.250	1.023	890	34	11	845	

Kaynak: Çobanoğlu, Yılmaz, Tunalioglu, Bozkıran, Nalbantoğlu, Yıldız, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü TEPGE, Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Destekleme Programının Etkisinin Değerlendirilmesi: Sorunlar ve Olası Çözüm Önerileri.

Ulusal kaynaklarla yürütülen desteklemenin faaliyeti olarak Tarım ve Orman Bakanlığı aracılığıyla projenin hibe desteği olarak sunulan kırsal kalkınmanın desteklerine ilave

edilmiştir. Başka Bakanlıklarla doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kırsal kesimde hibe ya da kredi desteği şeklinde ön faaliyetteki projeleri incelemektedir. Usulen yürütülerek teklif çağrısıyla %50 hibe desteğiyle sunulan projeler, kır ve kent ayırımına bakılmaksızın ülkenin her yerinde uygulanması olmaktadır.

Projeden faydalanacaklar Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) ya da Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından oluşturulmuş diğer kayıt sistemlerinden birine tabi gerçek kişiler (üreticiler ile çiftçiler) ya da diğer tüzel kişilerdir (kooperatifler, şirketler, üretici organizasyonları... vb.). Yerel anlamda projenin uygulanmasında Tarım ve Orman Bakanlığı İl Müdürlüce koordineleri olmaktadır. KKYPD yer alan ekonomik yatırımlar konusunda 23.10.2015 tarihinden başlanarak, 2006-2015 tarihleri arasında 10 etabın projelerinin olmasının durumu aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Etablarda destek alınmasıyla uygulanan projelerin sayısında önemli artışların olduğu görülmektedir (Çobanoğlu ve diğerleri, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü TEPGE).

Tablo 3.4. KKYPD’ de etaplarda ödenmiş olan hibe tutarları (2006-2015)

Etap	Uygun görülmüş proje sayısı (adet)	Programa alınmış proje sayısı (adet)	Sözleşmeyi imzalamayan proje sayısı (adet)	Hibe sözleşmesini imzalayan proje Sayısı (adet)	Fesih-iptal edilen proje sayısı (adet)	Devam eden proje sayısı (adet)	Biten proje sayısı (adet)
1. etap	332	332	42	290	50	0	240
2. etap	924	924	183	741	113	0	628
3. etap	2.320	1.427	568	859	81	0	778
4. etap	1.565	871	95	776	114	0	662
5. etap	1.912	1.023	133	890	37	0	853
6. etap	1.714	1.078	1	1.077	278	0	799
7. etap	1.036	1.014	237	777	48	5	724
8. etap	1.287	1.264	286	978	15	55	908
9. etap	2.215	2.215	491	1.724	3	1.706	15
10. etap	1.559	760	279	481	0	481	0
Toplam	14.864	10.908	2.315	8.593	739	2.247	5.607

Kaynak: Çobanoğlu, Yılmaz, Tunaliolu, Bozkıran, Nalbantoğlu, Yıldız, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü TEPGE, Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programının Etkisinin Değerlendirilmesi: Sorunlar ve Olası Çözüm Önerileri.

Ulusal bütçeli KKYPD destekleriyle tarımsal faaliyetlerle ilgili yatırım programlarında %50 hibe sunuyoruz. 81 ilde uygulanan bu hibe programıyla 2006-2017 yıllarından beri toplam; 7 bin 763 proje, 2 milyar lira hibe desteği olmuştur (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2017)

Türkiye’de 25 Nisan 2006 tarihli Resmi Gazete yayınlanarak yürürlüğe giren Tarım Kanununun kapsamında, tarımdaki desteklerle ilgili kararların alınması ve koordinasyonun oluşturulması ile Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme kurulu kurulmuştur. Söz konusu bu kurul Tarım ve Orman Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Bakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığının müsteşarları taraflarından oluşmuştur. Senede en az olarak 2 defa toplanmakta, toplanan kurul toplantısında birisinde senelik bütçe kanun tasarısının oluşturulması, diğer kurul toplantısında ise bütçenin kesinlik kazanmasından sonra toplantının olması gerekmektedir. Bu kanunla tarımsal destekleme programlarının finansmanı bütçenin kaynaklarından ya da dış kaynaklardan oluşturulmaktadır. Bütçeden ayrılacak kaynak Gayri Safi Milli Hasılatın (GSMH) % 1’den az olmamaktadır (Tosun, 2008).

Kırsal kalkınmayla ilgili çalışmalarda, bütünlüğün olması, ülke şartlarına uygunluğun olması ve etkinlik temel esaslarıyla değerlendirmektedir. Bu paralellikte; Devlet Planlığı Müsteşarlığının hazırlayıp sunduğu 2006 programında Kırsal Kalkınma Planının hazırlanması planından Tarım ve Orman Bakanlığı sorumlu bakanlık olarak tayini olmuştur. 2006 yılının program ve planında öncelik olarak Kırsal Kalkınmanın uygulanması ve Ödeme Birimi ile İzleme ve Yönlendirme Komitesinin teşkiline verilmesinin gerekli olması vurgusu yapılmıştır. Zira Yönetim Otoritesi görevini yapacak yapılanmanın olana kadar Tarım ve Orman Bakanlığının yapısı içerisinde kapasitesini geliştirilmesiyle planın hazırlıkları, İzlenim ve Yönlendirme Komitesinin sekretarya işlemlerinin yapılması, planın etkin olarak uygulandığının izlenmesi bu gibi görevi yerine getirmeleri kararı vermiştir (Can, 2007).

3.1.1. KKYDP Ekonomik Yatırımlardaki Konuları

Doğal kaynakların korunması ile çevrenin korunması önemsenerekten, kırsal sahanın gelirin seviyesini yükseltmek için tarımsal üretimde ve tarımsal sanayide bütünlüğün olması için;

- Mikro olan işletmelerle orta seviyedeki işletmelerin desteklenmesi,
- Tarımdaki pazarlamanın altyapısını ilerletmek,
- Gıdadaki güvenliğin güçlü olmasını sağlamak,

- Kırsal sahadaki seçenekli gelirin kaynağının sağlanması,
- Kırsal ekonomideki altyapının güçlü pozisyona getirilmesi,
- Tarımsal çalışmalar için geliştirilmiş yeni teknolojileri üreticilerin kullanmasını sağlamak,
- Uygulanan kırsal kalkınma faaliyetlerinin ilerletilmesidir (Türkiye'nin Muhasebe Doktoru, 2017).

Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğüne, bu Tebliğ, 01. 01,2016-31.12.2020 tarihleri aralığında ekonomik ilerlemeyi ve sosyal ilerlemeyi oluşturmak içindir. Tarımdaki ve tarım dışındaki işgücü alanını oluşturmak ve geliştirmek için, gelir seviyesini artırmak ve fark yapmak için kadınlara ve genç girişimcilere öncelik sunulmaktadır (Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, 2017).

Kırsal kalkınmadaki yatırımlardaki işletmelerin faaliyetleri;

- Bakliyatın işlenmesi ile paketlenmesi için tesis,
- Balın işlenmesi ile paketlenmesi için tesis,
- Balığın işlenmesi ile depolanması için tesis,
- Balık unu için tesis,
- Biber salçasının yapılması için tesis,
- Biodizelin işlenmesi için tesis,
- Mısır, buğday benzerleri ürünlerin depolanması için çelik silo tesisi,
- Bulgurun paketlenmesi için tesis,
- Çeltik kurutmak işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması için tesis,
- Leblebi, çekirdek gibi bunların kavrulması, tuzlanması ve paketlenmesi için tesis,
- Çırçır işlenmesi için kurulan tesis,
- Dut pekmezinin üretilmesi ile paketlenmesi için tesis,
- Elma tasniflenmesi ile paketlenmesi tesisi,
- Güneş enerjisinden faydalanarak ısıtılan sera projesi için tesis,
- Kanola yağının üretilmesi için tesis,
- Kesimhane ile et kesiminin işlenmesi için tesis,
- Kestanenin işlenmesi ile depolanması için tesis,
- Kırmızı etin ve beyaz etin paketlenmesi için tesis,

- Sucuk ile köftenin imalatı ve paketlenmesi için tesis,
- Kuruyemişin imalatı ile paketlenmesi için tesis,
- Narenciyenin sarartılması, muımlaması, tasnifi ve paketlenmesi için tesis,
- Pastırma için tesis,
- Pekmezin imalatı ile depolanması için tesis,
- Pul biberinin üretimi için tesis,
- Turşunun işlenmesi ile paketlenmesi için tesis ve sirke için tesis,
- Soğuk hava deposu için tesis,
- Soyulmuş domatesin konservesi işlenmesi ile depolanması için tesis,
- Süt toplama merkezleriyle- süt ile süt ürünlerinin işlenmesi için tesis,
- Tıbbi ve hoş kokulu olan bitkilerin işlenmesi için tesis,
- Tohum selektör ile paketleme için tesis,
- Turşunun üretimi için tesis,
- Un fabrikası için tesis,
- Yem fabrikası (arpa-yulaf-mısıır) için tesis,
- Yumurtanın işlenmesi ile depolanması için tesis,
- Zeytin sıkmanın- zeytin salamurası için tesisler olarak sayılan başlıklar örnek olarak sunulmaktadır. Bölgedeki üretim farklılıklarına göre değişmektedir (Detay Patent Ofisi ve Danışmanlık, 2017).

Hibeye esas projenin alt limitin en az tutarı 30.000 Türk Lirası olmaktadır. KDV (katma değer vergisi) hariçtir. Projenin bütçesi hazır hale getirebilmektedir (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2017).

Tablo 5: KKYDP Ekonomik Yatırımlar (2016-2020)

EKONOMİK YATIRIM KONULARI		YATIRIM TUTARININ ÜST LİMİTİ TÜRK LİRASI	DESTEK ALAN İLLER	DESTEĞİN ORANI
Bitkisel Ürünlerin İşlenmesi Paketlenmesi ve Depolanması	Yaş meyvenin sebzenin tasnif, paketlenmesi ve depolanması	2.000.000	39 İl	% 50
	Tohum işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması	2.000.000	81 İl	
	Diğer	1.500.000	81 İl	
Hayvansal Ürünlerin İşlenmesi Paketlenmesi ve Depolanması	Hayvansal Ürünlerin İşlenmesi Paketlenmesi ve Depolanması konusunda sadece ham derinin işlenmesi	2.000.000	42 İl	
	Hayvansal Ürünlerin İşlenmesi Paketlenmesi ve Depolanması	2.000.000	39 İl	
Su Ürünlerinin, İşlenmesi Paketlenmesi ve Depolanması		2.000.000	39 İl	
Hayvansal ve Bitkisel Orjinli Gübre İşlenmesi, Paketlenmesi ve Depolanması		2.000.000	81 İl	
Yenilenebilir Enerji Kaynakları Kullanan Yeni Seraların Yapımı		2.000.000	81 İl	
Soğuk Hava Deposu Yapımı		1.500.000	81 İl	
Çelik Silo Yapımı		1.500.000	81 İl	
Tarımsal Üretim Yönelik Modern Sabit Yatırımlar	Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği	1.500.000	39 İl	
	Mantar Yetiştiriciliği Küçükbaş ve Su Ürünleri Yetiştiriciliği	1.000.000	39 İl	
Yenilenebilir Enerji Kaynakları Üretim Tesisleri		1.500.000	39 İl	

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, 2017, **Ankara İli Tarımsal Yatırım Rehberi**.

Ek A'da KKYDP Kapsamında Konu Kodları bulunmaktadır.

39 İl olarak; Adana, Adıyaman, Antalya, Artvin, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bolu, Edirne, Eskişehir, Gaziantep, Gümüşhane, Hakkâri, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Muğla, Niğde, Rize, Sakarya, Siirt, Sinop, Tekirdağ, Tunceli, Zonguldak, Bayburt, Kırıkkale, Batman, Şırnak, Bartın, Iğdır, Yalova, Karabük, Kilis, Osmaniye ve Düzce.

42 İl: Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Ankara, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Mersin, Kars, Kastamonu, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muş, Nevşehir, Ordu, Samsun, Sivas, Tokat, Trabzon, Şanlıurfa, Uşak, Van, Yozgat, Aksaray, Karaman, Ardahan

81 İl olarak; Türkiye'nin bütün illeridir (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2017).

Tablo 3.5. KKYDP Ekonomik yatırımlardaki diğer destekler

Ekonomik Yatırımlar									
Yatırımın Niteliği	Destek Tutarının Üst Limiti								
	BÜİ*	HÜİ**	SÜİ	SHD	ÇES	HOG	TÜY	YEÜ	SER
Yeni Tesiste-01	1000.000 TL.	1000.000 TL.	1000.000 TL.***	1000.000 TL.	1000.000 TL.	1000.000 TL.	1000.000 TL.***		1000.000 TL.
Kapasitenin Artırımında ve Teknolojik Yenilemede-02	750.000 TL.	750.000 TL.	750.000 TL.***	-	-	-	750.000 TL.***	750.000 TL.	750.000 TL.****
Tamamlamada-03	875.000 TL.	875.000 TL.	875.000 TL.***	-	-	-	875.000 TL.***	-	

Kaynak: Tarımsal Hibe, 2017, (<https://www.tarımsalhibe.com/kırsal-kalkınma-hibeleri-2017/>) Erişim: 27. 10. 2017

Un ile karma yemde yeni yatırım tesisi başvurusu bulunmamaktadır. Kapasite artırma ve teknolojik yenilemede kütlü pamuk başvurusu kabul edilmektedir. Başka alandaki başvurular kütlü pamukta bulunmamaktadır. Yaş çayla ilgili başvurular, çayın yetiştirildiği alanlarda başvurusu olmaktadır.

Tüm yatırım başvurusunda; Hazinesinin, İl Özel İdaresinin, Belediyenin, Sanayi Odasının, Ziraat Odasının, Ticaret Odasının, Ticaret Borsasının, Organize Sanayi Bölgesinin, Vakıflar Genel Müdürlüğünün, Tarıma dayalı olan İhtisas Organize Sanayi Bölgesinin ve Küçük İhtisas Sanayi Sitesinden başvuruda bulunacak şahısın adına tebliğin yayımlandığı tarihten başlanarak en az 7 yıl tahsisinin olması gerekmektedir. İrtifak tesis yapılmış olması ya da Hazinesinin, İl Özel İdaresinin, Belediyenin, Sanayi Odasının, Ziraat Odasının, Ticaret Odasının, Ticaret Borsasının, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve bahsedilenlerin dışında olan tüzel kişiler ile gerçek kişileri tebliğin yayınından başlayan zamandan itibaren 7 yıl kiralınmış olması gereklidir. Tarımsal amaçlı kooperatiflerdeki balıkçılık barınakları için tüm yatırımlardaki faaliyetlerde 7 yıllık kiralama süresi şartı yoktur (Türkiye'nin Muhasebe Doktoru, 2017).

Hibe desteğinde;

- Hayvanların dışkıları, hayvansal orijinli gübrelerle oluşumları yataklıkların artıklarındaki ürün (çiftlik gübresiyle ahır gübresi),
- Bitkisel orijinli gübreler tarımsal amaç olarak yetiştirilen kendisinden bitkilerin veya işlenmesi sonrasında oluşan yan ürünlerdeki ürün (budamanın atıkları, sera gibi),
- Hayvansal ve bitkisel orijinli ürünlerin işlenmesine ve paketlenmesine yönelik olarak yeni tesiste,
- Kapasite artırma-teknoloji yenilemeyle tamamlama projenin başvurularına hibe desteği olmaktadır.

Fakat yeni tesiste ya da tamamlamada hibe başvurusunda sunulan projede kesinlikle işleme ve paketleme üniteleri beraber olmalıdır. Hayvansal ve bitkisel orijinli gübrelerin başvurularında ayrı başvuruların olacağı gibi iki konuda başvuru yapılabilmektedir. Yeni tesis ya da tamamlama alanındaki tek işleme ya da tek paketleme tesislerin de hibe desteğini yoktur (Tarımsal Hibe, 2017).

Tablo 3.6. KKYDP Hayvancılık Sabit Yatırım Destekleri

DESTEĞİN KAPSAMI	Kırsal sahadaki istihdamı geliştirmek için, gelirlerde artış olması, ülkedeki damızlık manda, koç-tekke ihtiyacının sağlanması için ve hindi, kaz, ipekböcekçiliği, arıcılık gibi olan hayvancılık faaliyetlerinde, üretimle kalitenin yukarıya çıkarılması için damızlık ile ticari işletmelerin kurulmasıyla, ithalatın azalması olacak yatırımların desteklemesi alanlarını kapsamaktadır.
KİMLER BAŞVURUDA BULUNABİLİR	Gerçek Kişiler ile Tüzel Kişiler
YATIRIMIN KONULARI VE DESTEĞİN ORANLARI	Kaz ve Hindi Yetiştiriciliği Yeni inşaat yapımı ve alet ve ekipman alımı : %75
	Arıcılık Alet ve ekipman ile boş kovan alımı : %60
	İpekböcekçiliği Besleme evi yapımı, alet ve ekipman alımı, Dut bahçesi tesisi : %100
	Koç-Tekke ile Manda Yeni inşaat yapımı, rehabilitasyon ve kapasite Artırma, makine, alet ekipman ile hayvan alımı : %50
Hibe Desteği Programı 2017- 2019 yılları arasında uygulanır	

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, 2017, **Ankara İli Tarımsal Yatırım Rehberi.**

Destekleme alanında yetiştiriciliğin ve üretimin olduğu yerdeki havuzların yapılmasında betonarme gereklidir. Tek kuluçkahaneleri kapsayan hibe başvurusu bulunmamaktadır.

Kültür mandacılığıyla ilgili sabit yatırımlarda; üretim tesisi ve kapasitenin uygun olmasıyla tesisin kompost hazırlama ünitesiyle beraber proje uygulanabilmektedir. Tek mantarın üretilmesi için tesis başvurusu yapılabilmektedir. Yeni tesiste sadece kompost hazırlama ünitesine hibe desteği olmamaktadır. Fakat hazır mantar üretim tesisinde kompost hazırlama ünitesinde kapasite artırma ve teknolojik yenileme için başvurusunu yapabilmektedir. Hibe desteğinin kapsamında sabit raflar ile paketleme olmaktadır (Tarımsal Hibe, 2017).

3.1.1.1. KKYDP' de Ekonomik Yatırımlarda Altyapı Yatırımları

Tablo 8: KKYDP Ekonomik Altyapı Yatırımlar (2016-2020)

KIRSAL EKONOMİK ALTYAPI YATIRIM KONULARI	YATIRIM TUTARININ ÜST LİMİTİ (TL)	DESTEK ALAN İLLER	DESTEK ORANI
Kırsal Turizme Yönelik Yeni Tesis Yapımı	1.500.000	39 İl	% 50
Çiftlik Faaliyetlerinin Geliştirilmesine Yönelik Altyapı Sistemlerine Yönelik Yatırımlar	500.000	81 İl	
El sanatları ve Katma Değerli olan Ürünler Yönelik Yatırımlar	500.000	39 İl	
Bilişim Sistemleri ve Eğitim	500.000	81 İl	

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, 2017, **Ankara İli Tarımsal Yatırım Rehberi.**

Kırsal Ekonomik Altyapı yatırımlarında; kırsal turizmde yeni tesiste, diğer yatırımlar içinde kapasite artırma ya da teknoloji yenileme konularına başvurulabilir. Aynı ya da tek birine de başvurulabilir. Bu başvuruların konuları; kırsal sahada kırsal turizm, el sanatları ile katma değerli ürünlerin konularıdır. IPARD kapsamında yer almayan illerden 39 yere tek başvuru yapılabilmektedir. Yeni tesis için başvurularda en az 5, en çok 25 oda kapasiteli konaklama tesisleri ile sosyal yaşam alanları (Restoran, çocuk parkı, kafe gibi) tesislerin desteklerdir. Alınacak makine ekipman ile malzemeler tesisin kapasitesi ile orantılı olması gerekmektedir. Gerekli olan izin, işyeri açma ve çalışma belgesi, ruhsatlar konaklama tesisleri başvurusunda nihai raporla beraber istenmektedir. Konaklama tesisleri yatırımı dışında yatırımlardaysa; turizm belgesi istenmektedir (Tarımsal Hibe, 2017).

Kırsal ekonomideki altyapı yatırımlarında çiftlik faaliyetlerinin gelişmesine özgü altyapı sistemleri başvurusu yoktur. Tüm başvurularda başvuru konusunun hibe desteğiyle uyumlu olmalıdır. Destekten faydalanabilmek için; yapı ruhsatı ile yapı kullanım izni belgesinin

kesinlikle başvurunun konusuyla uyumlu olması gerekmektedir (Türkiye'nin Muhasebe Doktoru, 2017).

El sanatları da IPARD kapsamında olmayan 39 ilde uygulanan destekler;

- Ahşap işi,
- Cam eşya,
- Metal işi,
- Seramik üretimleri,
- Çanak çömlek (çömlek yapma ile toprak eşya),
- Çinicilik,
- Dokumacılık,
- Sepet dokuma,
- Hasır işi,
- Keçe yapımı,
- Kilimcilik,
- Müzik aletleri yapımı,
- Halıcılık,
- Semer yapımı,
- Taş işleme,
- Sedef döşeme,
- Dekoratif taş işi,
- Saraçlık,
- Yorgancılık,
- Tarak yapımı,
- Tandır yapımı-alçı işleri,
- Kâğıt yapımı (kaligrafi, hattatlık),
- Ebru sanatı,
- Tezhip,
- Folklorik bebek ile giysi yapımı,
- Süpürge yapımı,
- Dikişçilik,

- Giysi dekorasyonu,
- Örgü,
- Nakış işleme hibe destekleridir (Tarımsal Hibe, 2017).

Tablo 3.7. KKYDP Ekonomik Altyapı Yatırımlardaki Diğer Destekler

Kırsal Ekonomideki Altyapıdaki Yatırımlar				
Yatırımın Niteliği	Destegın Tutarının Üst Limiti			
	KTY	ÇFG	ELS	BSF
Yeni Tesiste-01	750.000 TL.	-	-	-
Kapasitenin Artırımında ve Teknolojik Yenilemede-02	-	250.000 TL.*	250.000 TL.	250.000 TL.*
Tamamlamada-03	-	-	-	-

Kaynak: Tarımsal Hibe, 2017 (<https://www.tarımsalhibe.com/kırsal-kalkınma-hibeleri-2017/>) Erişim: 27. 10. 2017

Yeni tesiste tarımsal ürünlerin depolanması başvurusunda; tek çelik silo için ve soğuk hava deposu için hibe desteği yoktur. Yatırımcılar ülke genelinde tebliğ kapsamında tek bir yatırım alanında başvuruda bulunabilmektedir. Tarımsal amaçlı kooperatifler, birlikler ve üst birlikleri hariç son başvuru tarihinden beri işleyen işletmelerin 5 yılını tamamlaması gerekmektedir. 5 yılını tamamlamamış tesisler, kapasite artırma ve teknoloji yenilemeye başvuramaz. Ayrıca hibe desteğinden daha önce faydalanmış tesislerin nihai raporlarının başlamasından itibaren, 5 yıllık tamamlamaları gerekmektedir. 5 yılını tamamlamayanlar, kapasite artırma ve teknolojide yenileme başvurusunda bulunamamaktadır. Yatırım yerinin mülkiyetinin ve kullanım hakkının yatırımı yapacak şahsın adına olması şarttır. Başvuruda bulunulacak yer parseller yan yana olabilmektedir. Teknik durumun açıklanmasıyla mevzuatta uygun olarak panellerin parsellerde komşu olarak yer alabilmesi için, seraları kullanabilmek için, yenilenebilir enerji üretimi ile ilgili başvuruda güneş enerjisi kullanılabilir (Türkiye'nin Muhasebe Doktoru, 2017).

3.1.2. Bireysel Sulama Yatırımlarının Desteklenmesi

Tablo 3.8. Bireysel Sulama Yatırımlarının Desteklenmesi

DESTEK KAPSAMI	Kırsal yerlere yönelik ekonomik gelişmeye ve sosyal gelişmeye katkısının olmasına yönelik olarak, belirlenmiş olan bireysel sulama makine ve ekipmanlarının alımlarında ve yerinde olan montajın desteklenmesi hedefiyle olması gerekenlere ilişkin hususları kapsamaktadır.
KİMLER BAŞVURABİLİR	Gerçek Kişiler ve Tüzel Kişiler başvurabilir.
YATIRIM KONULARI	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tarla içi damla sulama sistemi kurulması ➤ Tarla içi yağmurlama sulama sistemi kurulması ➤ Tarla içi mikro yağmurlama sulama sistemi kurulması ➤ Lineer sistem yağmurlama sulama makinesi alınması ➤ Center pivot sistem yağmurlama sulama makinesi alınması ➤ Tamburlu sistem yağmurlama sulama makinesi alınması ➤ Güneş enerjili sulama sistemleri kurulması
YATIRIM TUTARI VE DESTEĞİN ORANI	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Gerçek Kişiler :100.000 TL. ✓ Tüzel Kişilere :100.000 TL. ✓ Hibe Destek Oranı : % 50

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, 2017, **Ankara İli Tarımsal Yatırım Rehberi**,

Toplu Basınçlı Sulamada:

- Tamamlama Projesinde; Projenin geçmiş yılda projelenmesi gerekmektedir. Fakat ödeneğin yetersiz olmasından dolayı tamamlanamayıp yarım kalan toplu basınçlı sulama ana tesisinin tamamlanmasını içeren projedir.
- Tevsii Projesinde; geçmiş yıllarda projelenmiş ve inşa alanın genişletilerek toplu basınçlı sulama tesisinin sulaması için olan projedir.
- Yenileme Projelerinde; geçmiş yıllarda projelenmiş ekonomik ömrü bitmiş, basınçlı sulama tesisinin yenilenmesi projesidir. Geçmiş yıllarda açık sistemlerin tamamen basınçlı sistem haline getirilmesiyle oluşan projedir.
- Bakım Onarım Projelerinde; geçmiş yıllarda değişik sebeplerden dolayı sulamada yapılamamıştır. Sulama tesisine, engel kısmının yeniden yapılması ve çalışılmasını sağlamaya yönelik projedir (Kösem, 2017).

3.2. KKYDP de Karşılanmayan Giderler

- Tüm borçlanmanın giderleri,
- Tüm faizler,
- Başka kaynaklardan sağlanmış harcamalar ile giderler,

- Kiranın giderleri,
- Arazinin, arasının ve binanın alınması için giderleri,
- Bankacılık için giderler,
- KDV de dâhil iadesi alınan ya da alınacak vergiler,
- Denetimin giderleri,
- Faturalanmış nakliyenin ve montajın giderleri,
- İkinci el olarak alınan malların giderleri,
- Binanın yakıtı, suyu, elektriği ve abartman aidatları için giderler,
- Proje yönetimi için ve danışmanlık hizmeti için harcanan giderler,
- Kur farkının giderleridir (Detay Patent Ofisi ve Danışmanlık, 2017).

3.3. KKYDP' de Sürecin İşleyişinde Başvuru Şartları

- **Kimler Başvurabilir**

- a) **Gerçek kişiler:**

1. Konu yatırımdaki işletmenin 250 kişiden az, yıllık çalışana iş sağlması ve yıllık mali bilançoyla net satış hasılatının herhangi birinin 40 milyon TL'nin üstünde olmaması gerekmektedir.
2. ÇKS ya da Bakanlıktaki sistemlerden (Hayvan Kayıt Sistemi (TÜRKVET)- Keçi-Koyun Bilgi Sistemi- Örtüaltı Kayıt Sistemi vb.) sistemlere son başvuru tarihi geçmeden kayıtlı olmak gerekmektedir.
3. Önceki tebliğ kapsamında hibe sözleşmesini imzalayan yatırımcılar ve yatırımını nihai rapora bağlama işlemini faaliyete geçirmeyen yatırımcılar hibe başvurusundan yararlanamaz (Tarımsal Hibe, 2017).

- b) **Tüzel Kişiler:**

1. Kolektif Şirketler
2. Limited Şirketler
3. Anonim Şirketler
4. Türk Medeni Kanununun Hükümlerine göre kurulmuş vakıflar, Tarımsal amaç için oluşmuş kooperatifler, Birlikler ve bunların üstü birliklerdir (Detay Patent Ofisi ve Danışmanlık, 2017).

Bütün proje konularında; yatırımlara yönelik yatırım konularına başvurabilmek için tüzel kişilerin idari ve mali kamudan bağımsız olması gerekmektedir (Türkiye'nin Muhasebe Doktoru, 2017).

KKYDP başvuruları için Ek B'de Hibe Başvurusu Formu ile Ek C'de KKYDP Alanında Olacak Yatırım Tesisinin Bütçe Büyüklükleri ve Talep Olunan Hibe Desteğinin Tutarı, Ek D'de Başvuru Sahibinin Kimlik Bilgileri ve Ek E'de Yönetim Kurulu / Komitesinin Listesi ile ilgili bilgilerin doldurulması formları bulunmaktadır.

3.3.1. Başvuruda Ortaklıklar

KKYDP başvurusunda Ek F'de Başvuru Sahibinin Projeye Katılan Ortakları ile ilgili olan bilgilerin doldurulması formu bulunmaktadır.

Tüzel kişilerin başvurusunda; bireysel kişilerin başvuru oranlarına göre kırsal kalkınmadaki teşvik hibe miktarları 5 kat oranla daha fazladır (Detay Patent Ofisi ve Danışmanlık, 2017). Bütün yatırımlarda son başvuru tarihinden önce kurulmuş; Limited Şirketler, Kolektif Şirketler ve Anonim Şirketlerin kurulması ve aralarındaki ortaklar, tarımsal amaçlı kooperatifler, birlikler, bu birliklerin üst kuruluşları ekonomik yatırımdaki konulara tüzel kişilik olarak başvurabilir (Türkiye'nin Muhasebe Doktoru, 2017). Tarımsal amaçlı kooperatiflerle birlikler hariç tüzel kişilikteki ortaklıklarda; gerçek kişi olmaları durumunda ortaklar hibe başvurularına gerçek kişi olarak başvuruda bulunamazlar. Kuruluş şekillerine göre Anonim Şirket- Kolektif Şirket- Limited Şirketlerin aralarında olacak ortaklık görevlerinin, sorumluluklarının ve ortaklıktaki paylarının net belirtilerek noterden tasdikli sözleşme yapmaları gerekmektedir. Ortaklıkta tüzel kişilerden birisinin adına başvurulur (Tarımsal Hibe, 2017).

KKYDP başvurusundaki Ek G'de Tüzel Kişilerin Başvurusundaki Yetkilendirilmiş Kişi ile ilgili bilgilerin doldurulması Formu bulunmaktadır.

Proje başvurusunda tüzel kişilerin, hibe sözleşmelerini imzalamaları ve uygulamalarını yapmaları konusunda; yetkili kurullardan son başvuru tarihinden önce yetki almaları gerekmektedir. Başvuruda bulunacak tüzel kişiler, yetkili kuruldun ya da organlardan; KKYDP başvuru, ortaklık yapılması, hibe sözleşmesini imzalaması ve uygulamayı sonuçlandırma konusunda yetkiyi almış olması gerekmektedir. Alınan bu yetki belgesini

hibe başvurusuyla beraber ibraz etmelidir. Tarımsal amaçlı kooperatifler, KKYDP başvuruda bulunabilmesi için; Bakanlıkça onay vermiş tüzükte yatırım yapılabilen konuda bir hükmün olması gerekmektedir. Tüzel kişiler başvurularıyla beraber, devam eden tüzüğün/ ana sözleşmenin yer almış olduğu Ticaret Sicil Gazetesi ve Tebliğin Resmi Gazetesinde yayımlandığı tarihten sonra Ticaret Odası ve Sanayi Odasından alınmış faaliyet belgesini sunması gerekmektedir (Tarımsal Hibe, 2017).

3.3.2. KKYDP' nin Uygunluğunun Sağlanması

KKYDP başvurusundaki Ek H'de KKYDP Başvurusunun İdari Uygunluğunun Kontrolünde Elektronik Ağda Yüklenmesinin uygulamasıyla ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Hibe başvurusu belgesinin ve eki belgesinin eksik ya da hatalı hazırlanmışsa; projeler hibe başvurularında hiçbir düzeltme ile tamamlama yapılmayarak değerlendirilmez (Beycan, 2009).

KKYDP başvurusundaki Ek I'da ve Ek J'de Uygunluk Kontrol Listesi ve Projeye Uygunluk Değerlendirmesindeki uygulamayla ilgili bilgiler bulunmaktadır.

3.3.3. KKYDP' nin Değerlendirilmesi

Başvuruların il düzeyinde tebliğe uygun olarak değerlendirmesinde; il proje değerlendirme komisyonu sorumludur (Türkiye'nin Muhasebe Doktoru, 2017). Başkanı Vali yardımcısı; İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Yatırım İzleme Koordinasyon Başkanlığı ya da İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği, Ticaret Borsası, Ziraat Odası Başkanlığı, İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğüdür. İhtiyacın olması durumunda; projedeki konuyla uygun diğer ilgili üniversite, kamu temsilcileri ve Sivil Toplum Kuruluşundan oluşan en az beş kişi ve tebliğ kapsamında bulunan ilde yapılan başvuruları değerlendiren proje komisyonudur. İl düzeyinde program tanıtımında projelerin uygulanması ve tamamlanmış projelerin izlenmesinde sorumluluğu olanların, İl Müdürlüğü adına işlerin ve işlemlerin yapılmasını yürüten, ilgili şube müdürü ve çalışanları olmalıdır. Gerekli olduğunda İl Müdürlüğü ve başka kamu kurumu çalışanlarının vali oluruyla görev verilmesi ile en az üç kişilik bir biriminden oluşmaktadır (Tarımsal Hibe, 2017).

KKYDP Ekonomik yatırımlarda ön değerlendirmedeki projenin başvurularında başvuruda bulunulmanın niteliği, yatırımdaki yerin özelliği, oluşturulacak istihdamın sayısı, ilin mastır planı ve ildeki öncelikli proje konusu gibi kriterler dikkatte alınır.

Ön değerlendirmede proje başvurusundaki kriterler de 60 puan ve 60 puanın üstünde puan alanların başvurusunun değerlendirmesi olur. Ön değerlendirmede 60 puanı ve 60 puanın üstünü almış olanlar genel değerlendirmeye tabi tutulur. Genel değerlendirme cetvelindeki puanlama ile puanlandırılır (Beycan, 2009).

KKYDP başvurusundaki Ek K'de Projenin Ön Değerlendirmedeki Kriterleri bilgisi bulunmaktadır.

Genel değerlendirmedeki kriterler olaraktan;

- 1) Projenin uygulanması durumunda finansmanı sağlayan istikrarın olması ve yeterli olacak mali kaynakların olması,
- 2) Teklif yapılan Projeyi başarılı olarak sonuçlandırabilmek için gerekli profesyonelliğin olması,
- 3) Ortaklığın yapısı bulunuyorsa, önemsenir (Beycan, 2009).

KKYDP başvurusundaki Ek L'de Genel Değerlendirme kriterlerinin uygulanmasıyla ilgili olan bilgiler bulunmaktadır.

NOT: 1- Değerlendirmeye devam edilebilmesi için Bölüm 1 en az 12 puan, Bölüm 2 en az 18 puan olmalıdır

NOT: 2- Toplam 65 ve üzeri puan alanlar hibe desteğine uygun görülür. Nihai puan hesabına geçilir (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, 2017).

Değerlendirmeler; son başvuru tarihini takip ederek ilk iş gününde olacaktır. Valilik makamına ihtiyaç olunması durumunda teknik alt komisyon görevlendirilmesi olabilir.

Komisyon değerlendirmeleri son başvuru tarihini takip edip en geç kırk beş gün içinde tamamlanır.

- İdari uygunluk açısından yatırımdaki başvuruların incelenmesi,
- Başvuruda bulunan şahısların ve ortaklarının projeye uygun olması durumunun incelenmesi,

- Başvuruların ön değerlendirmedeki kriterlere göre değerlendirilmesi,
- Başvuruların genel değerlendirmedeki kriterlere göre değerlendirilmeleri olmaktadır (Türkiye'nin Muhasebe Doktoru, 2017).

Değerlendirilmiş raporlara ihtiyaç duyulması halinde; Genel Müdürlükle ilgili olan Genel Müdür Yardımcısı, Daire Başkanının da olduğu en az olan 5 kişi, en fazla da 9 kişiden oluşmuş komisyon toplanır (Tarımsal Hibe, 2017).

Ayrıca; projenin uygun olması, teklifteki belirtilmiş hedeflerin tutarlı olması, kalitesi, katma değeri, sürdürülebilir olması ve maliyetin etkin olması dikkate alınmaktadır. Proje başvurusunda en çok puan alanlara öncelik verilmektedir (Beycan, 2009).

3.3.4. KKYDP'nin Denetlenmesi

Programın kapsamındaki bütün işlemler Bakanlığın Rehber ve Teftiş Başkanlığınca denetlenmesi yapılır. Bu denetim olduğunda istenmiş olan bütün belgeler ve bilgiler verilir (Türkiye'nin Muhasebe Doktoru, 2017).

3.3.5. KKYDP'nin Yaptırımı

- Destekleme demelerinde haksız yere olanlarda, ödemenin tarihinden başlayarak 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun Hükümdeki 51. Maddesindeki belirtilmiş gecikmeyle ilgili zam oranlarının dikkat edilmektedir.
- Hesaplanan kanuni faizleriyle beraber ödeme geri alınmaktadır.
- Haksız demenin yapılmasından sorumlu olan gerçek kişilerle tüzel kişiler müşterek olarak geri alınacak tutarın tahsisinde sorumludurlar.
- İdari hata sonucunda ödenenler hariç, ödemelerden haksız faydalandığını tespiti olan yatırımcılar, 5 yıl boyunca hiçbir destekten faydalanamayacaktır.

Hibe sözleşmesindeki hükümlerine göre uygun davranmayan gerçek kişilerle tüzel kişiler beş yıl boyunca hibe desteğinden fayda sağlamayacaktır (Türkiye'nin Muhasebe Doktoru, 2017).

3.4. Kırsal Kalkınmada AB Kaynaklı IPARD Yatırım Destekleri

2007-2013 yılı bütçe döneminde AB' de gelişme aşamasındaki ülkelerle işbirliği yapılmıştır. Türkiye'nin yeni adaylığı olduğu bu dönemde 2000-2006 yılında aday ülkeler ile adaylık pozisyonundaki ülkelerde uygulanmış fonların bir araya getirilmiştir. 2006 yılı Temmuz ayında konsey kararıyla kabul olmuştur. Böylelikle belirtilmiş tüzükteki kararla yasal alt yapıları oluşturularak üyelik öncesi yardımlar düzenlenmiştir (Bakırcı, 2009, s. 57). Fonlar hibe veya kredi şeklinde istenmesi üzerine yardımlar üye ülkelere veya üye olması durumuna bakılmadan diğer ülkelerde yardım yapılmaktadır (Bahtiyar, 2014, s. 309).

Türkiye IPARD programında; Brüksel'de 19 Aralık 2007 de 27 ülkenin temsilcilerin katılımıyla Avrupa Komisyonu Kırsal Kalkınma Komitesinde kabulü olmuştur (Kolukırcık, 2010). Türkiye'de verimliliğini artırmasına ve rekabet gücünü artırmasına faydası olacak etkin teknolojinin kullanımını, kırsal alt yapıyla tarımsal alt yapının ve tarımsal işletmelerin durumunu iyi düzeye getirmesinde fayda sağlayacaktır. AB kaynaklarını en verimli kullanabilmesini sağlayan kurumsal yapılanma ile programı uygulaması gerekmektedir (Can ve Esengün, 2007, s. 43). AB'nin finansı temel öz kaynağından oluşmaktadır. Bu kaynaklar geleneksel öz kaynaklar; temel gümrük vergileriyle tarım vergisi ve şeker vergisidir. KDV gelirleri ile AB'nin üyesi ülkelerin GSMH'deki gelirin bir kısmını aktarmalarıyla gelirler oluşmaktadır. Başka gelirin kaynaklarıysa; AB faaliyetleriyle elde etmiş olduğu gelirler, AB çalışanlarından kesilmiş kesintiler, AB uygulanmış olduğu parasal cezalar, özel ödemeler ile AB üye ülkelerin katkısından oluşmaktadır (Bahtiyar, 2014, s. 308).

IPA' nın kırsal kalkınmadaki bağlılığı IPARD adıyla birleşmektedir. Bu beraberliğin temel hedefi Türkiye'nin üyeliğinden sonra kullanılmak üzere yapısal fonlara yönelmiştir. AB' ye katılmadan önce kırsal kalkınma için planlama yapabilmesine ve kapasitenin gelişebilmesine destek olmaktadır (Yılık, 2011). IPARD destekleri 2014-2020 Avrupa Komisyonu ile Türkiye Cumhuriyetinin beraber finansal destek programı uygulaması olacaktır (TKDK, Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması, 2017, s. iv).

IPARD kapsamının öncelikleri;

- 1) Pazarın verimli olmasının ve gelişimini sağlamak,
- 2) Kalitenin ve sağlığın standartları,
- 3) Kırsal yerlerdeki yeni oluşan istihdamların gelişimini sağlamaktır (Yılık, 2011).

IPARD alanında kurumsal yapılanmayla beraber ülke için kırsal yatırımdaki yerlerinin belirlenmelidir. Planın uygulanmaya konulması ön şartı programın oluşturulmasıdır (Bakırcı, 2009, s. 65-66).

Ödemelerde IPARD;

- 1) Projenin seçilmesi, plandaki şartların başvuru olması,
- 2) Ödemenin onayının olması,
- 3) Ödemenin yapılmış olması,
- 4) Ödemelerin muhasebesinin olması,
- 5) Projenin kontrollerinin yapılmış olması,
- 6) Raporlamanın olması şeklinde özeti olmaktadır (Yıldız, 2006, s. 4).

Programın alanında olarak sunulmuş desteklerin oranları %50 ve % 70 olarak değişiklik göstermektedir (IPARD-II Programı Desteklenen Sektörler, 2017, s.1). IPARD AB tarafınca OTP, kırsal kalkınma politikalarının uygulanması ile yönetim için uyumun hazır hale getirilmesidir (TKDK, Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması, 2017, s. 2).

IPARD Ajansının doğrudan IPARD Ajansı başkanına bağımlı çalışan iç denetim birimiyle veri tabanı çalışan bilgi işlem sisteminin olması gereklidir. Kırsal kalkınmayla alakalı görevde bulunacak kurum, yerel düzeyde il ya da bölgesel ofislerinin olması gereklidir. Aday ülkeler IPARD Ajansınca akredite olunması sonrasında da AB komisyonu akreditesi olmaktadır (Yıldız, 2006, s. 4).

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Denetleme Kurumu (TKDK) ulusal kalkınmadaki planında, programında ve stratejilerinde ön görülmüş ilkeleri ile amaçları için AB kırsal kalkınma planının uygulanması için kırsal kalkınmaya yönelik uygulanmanın olmasını sağlamak hedefiyle 18.05.2007 tarih ve 5648 sayılı olan kanunla kurulmuştur (Yılık, 2011). TKDK

AB'ye aday ve aday olma potansiyeline sahip ülkelere destek sunmak hedefiyle oluşmuştur. IPARD alanında hazırlanmış plan ile programın uygulanmasından sorumlu olmaktadır. Program alanında sunulan mali desteğin kaynağı AB ile Türkiye Cumhuriyetinin eş- finans ile oluşan IPARD fonudur (TKDK, IPARD-İkinci Çağrı Dönemi Bilgi Kitapçığı,2017, s. 1). IPARD da temel hedef; AB OTP ile ilgili müktesebatın hazır hale getirilmesidir. Desteklenecek tedbirlerde; pazarın verimli olması, kalitenin ve sağlığın standardının iyi olması ve kırsal alanlardaki yeni iş alanlarının oluşması için olan konulardır (Can, 2007). TKDK' nın yürütmüş olduğu çalışmalar; kırsal kalkınmanın rekabetteki gücünü artırmak, kırsal alanlarda yaşamını sürdüren insanların gelirleri ile istihdamdaki pozisyonunu artırmak, bir araya gelmekteki pozisyonu artırmak, kırsal yerdeki fiziki ve sosyal altyapının iyi düzeye getirilmesi ile bu alanlardaki doğal yaşam şartlarının korunması kapsamındaki programlar ve projelere destek olmaktadır (Yılık, 2011).

3.4.1. IPARD Kapsamındaki Desteklerin Konuları

Harcamaların toplamının değerindeki uygun her bir yatırım için:

- Süt sektörü, yumurta sektörü ve et sektörü için en az 20.000 Euro en çok da 1000.000 Euro,
- Broylar ile hindi sektörü için en az 20.000 Euro en çok 500.000 Euro,
- Kaz sektörünün de en az 20.000 Euro en çokta 250.000 Euro' dur (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2017).

Tablo 3.9. IPARD 101 koduyla olan başvuru alanları

TEDBİRİN ADI	SEKTÖR	SEKTÖRÜN ADI	DESTEK ORANI
Tarımsal işletmelerin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar (101)	101-1	Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	%60-70
	101-2	Kırmızı Et Üreten Tarımsal İşletmeler	
	101-3	Kanatlı Eti Üreten Tarımsal İşletmeler	
	101-4	Yumurta Üreten Tarımsal İşletmeler	

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, 2017, **Ankara İli Tarımsal Yatırım Rehberi.**

Tablo 3.10. IPARD 103 koduyla olan başvuru alanları

TEDBİRİN ADI	SEKTÖR	SEKTÖRÜN ADI	DESTEK ORANI
Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanmasıyla İlgili Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar (103)	103-1	Süt ve Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	%50
	103-2	Kırmızı Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	
	103-3	Kanatlı Eti ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	
	103-4	Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	
	103-5	Meyve ve Sebze Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, 2017, **Ankara İli Tarımsal Yatırım Rehberi.**

Harcamaların toplamının değerindeki uygun her bir yatırım için:

- Süt sektörü ile et sektörü için en az 30.000 Euro en çok 3000.000 Euro,
- Süttün toplaması merkezleri için en az 30.000 Euro en çok 1000.000 Euro,
- Meyve sektörü ile sebze sektörü için en az 30.000 Euro en çok 1.250.000 Euro,
- Su ürünlerinin sektörü için en az 30.000 Euro en çok 1.500.000 Euro' dur (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2017).

Tablo 3.11. IPARD 302 koduyla olan başvuru alanları

TEDBİRİN ADI	SEKTÖR	SEKTÖRÜN ADI	DESTEK ORANI
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme (302)	302-1	Bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi ve bitkisel ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması	%65
	302-2	Arıcılık ve arı ürünlerinin üretim, işlenmesi ve pazarlanması	
	302-3	Zanaatkârlık ve yerel ürün işletmeleri	
	302-4	Kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri	
	302-5	Su ürünleri yetiştiriciliği	
	302-6	Makine parkları	
	302-7	Yenilenebilir enerji yatırımları	

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, 2017, **Ankara İli Tarımsal Yatırım Rehberi.**

Harcamaların toplamının değerindeki uygun her bir yatırım için; en az 5.000 Euro en çok 500.000 Euro'dur (T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2017).

3.4.1.1. Uygun Olan Yatırımlar

Süt Sektörü

- Süt Toplama merkezleri ile işleme merkezleri modernizasyon edilmesi ve genişlenmesi,
- Yeni süt merkezi ile işlenmesi için işletmelerin inşa olması,
- Süt ve süt ürünlerinin homojen olması, pastörize olması, paketlenme, soğutma ve depolanmasının olması,
- Düşük, kaliteli ve iyi kaliteli süttün arasındaki farkı anlamak için test ekipmanları,
- Gıda Güvenliği Yönetim Sisteminin yatırımda kurulması uygun olmaktadır (TKDK, Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması, 2017, s. 21).

Kanatlı Et Sektörü

- Alanında kanatlı et işletme tesisleri, parçalama tesisleri ile kesimhanelerde kapasiteyi artırma şartının olmamasıyla modernizasyonu uygun olmaktadır.

Kırmızı Et Sektörü

- Kesimhanelerin kurulması ile yeni parçalama tesisinin kurulması ve modernizasyona destek olunmaktadır. Kırmızı et işleme tesisinde kesimhanelerde kapasiteyi artırma şartının olması ile modernizasyonu uygun olmaktadır.

Su Ürünleri Sektörü

- Alanında su ürünlerini işleyen işletmenin kurulması ile işletmenin modernizasyonu uygun olmaktadır.

Meyve ve Sebzenin Sektörü

- Alanında soğuk hava deposuyla paketlenme için kurulan depo ile modernizasyona destek verilmektedir (IPARD-II İkinci Çağrı Dönemi Bilgi Kitapçığı, 2017, s. 8).
- Bitkisel üretimin çeşitlendirilmesi ve bitkisel ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması,
- Arıcılık ve arı ürünlerinin üretim, işlenmesi ve pazarlanması,
- Zanaatkarlık ve yerel ürün işletmeleri,
- Kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri,

- Su ürünleri yetiştiriciliği,
- Makine parkları,
- Yenilenebilir enerji yatırımları,
- Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve iş geliştirme için bütün sayılan maddeler uygun harcamalardan oluşmaktadır;
  - a) Malın pazardaki değerini aşmamak, bilgisayar yazılımları, yeni makinenin alımı ile ekipmanın alınması,
  - b) İş geliştirmek için faaliyetler, enerji ihtiyacını gidermek, ihtiyaçtan fazla enerjinin satımı, biyo-kütle, jeotermal, güneş ve rüzgârı kullanarak enerjinin üretimini, makine –ekipmanın alımı ve inşaat işlerinin yapılması,
  - c) Trafo, devrenin kesicisi, enerjinin nakil hatları dâhil elektrik şebekesinin bağlantıları,
  - d) Ara ürünlerle arıtılabilir atık maddeleri, işlenmede gerekecek ekipmanlar, çevreyi korumak için yatırımlar, atıkların işlenmesi,
  - e) Projenin entegre bir parçasıysa, yazılım dâhil bilişim teknolojileri ile iletişim teknolojilerinin ekipmanı uygun yatırımlardır (IPARD II Sektörleri Bilgi Kitapçığı, 2017, s.27-28).

3.4.1.2. Uygun Olmayan Yatırımlar

- 26. maddesindeki çerçeve anlaşmadaki yer alan vergiler, gümrük vergileri, ithalat vergileri ile harçlar ve eşdeğer vergileri,
- IPARD II de bulunmadığı sürece mülkiyetin kiracılarda olup olmamasına dikkat edilmeksizin arazilerin ve binaların alınması ve kiralanması, finansalın kiralanması,
- Her türlü cezalarla mahkeme masrafları,
- IPARD II uygun olması hali hariç işletmenin maliyetleri,
- İkinci el makineler ile ekipman,
- Banka ücreti, teminatın maliyeti ve benzer ücretler,
- Diğer salt mali harcamalar ile IPARD Euro ile ödemelerin para birimlerine dönüştürmedeki masrafları, harç ücret ile kurdaki kayıpları,
- Ayni olan katkılar,
- Zirai üretim hakları, hayvanların ve yıllık bitkilerin satın alımı ile bu bitkilerin ekilmesi,

- IPARD II uygun olması hariç, bakımı, amortismanı ve kiradaki giderleri,
- IPARD II uygun olması hariç, yardım yönetimi ile uygulanmasındaki kamuca üstlenilmiş masraflar, bir başka anlatımla programın otoritesindeki masraflar, genel giderler, kira gideri ve yönetim uygulamada izlemeye ve kontroldeki çalışanın maaşları,
- IPARD Ajansınca projenin seçimi ile sözleşmenin imzalanması öncesi harcamalar, genel maliyetler hariç uygun olmamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2017).

3.4.2. IPARD Başvuru Şartları

TKDK dönem başvurular için çağrı ilanı yayınlanır. Başvuruda bulunacak yatırımcılara projelerini sunmaları için davette bulunulur. Başvuruda bulunacaklar dönem başvurusu çağrı ilanındaki tarih aralığında yatırımda bulunmak istedikleri illerdeki TKDK İl Koordinatörlüğü'ne şahsen başvurusunu yapar. Başvuru formunu ve eklerini, teknik proje ile iş planını çağrı ilanındaki sunulmuş bilgilere uygun doldurarak TKDK İl Koordinatörlüğü'ne teslim etmesi gerekmektedir (IPARD-II İkinci Çağrı Dönemi Bilgi Kitapçığı, 2017, s. 5). Başvuruda bulunacaklar vergi sistemine kayıtları olması gerekmektedir. Başvurularını sundukları andan itibaren vergi borçları ile sosyal güvenlik borçlarının olmaması gerekmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2017). Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi, pazarlanmasıyla ilgili fiziki varlıklara yönelik yatırımlarda başvuruda bulunanlar KOSGEB'in Üyesi olması gerekmektedir (IPARD-II İkinci Çağrı Dönemi Bilgi Kitapçığı, 2017, s. 9).

Tarımsal işletmelerin fiziki varlıklara yönelik yatırımlarından yararlanmak isteyenlerin kamu tüzel kişiliklere dâhil olmadan, ÇKS ya da Hayvan Kayıt Sistemi'ne tüzel kişilerle gerçek kişilerin kayıtlı olması gereklidir. Başvuruda bulunan gerçek kişinin kendisinin, tüzel kişilerde ise temsil ve ilzama yetkili kişilerin tarımda veya ilgili diğer uzmanlık alanlarında 3 yıl faaliyetinin olması gerekmektedir (IPARD-II Programı Desteklenen Sektörler, 2017, s. 3). Bütün başvuruda bulunacakların kamu kurumları hariç, gerçek kişilerde kendisinin tüzel kişilerde de temsil yetkisi olan ve ilzama yetkisi kişilerin 65 yaşını aşmaması şartı vardır (Türkiye Cumhuriyeti Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2017).

Başvuru Belgelerini Hazırlarken;

- Projenin inşaat işlerinde başvurunun yılına ait; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın keşif-metraj cetvelinin poz numaralarıyla beraber hazır edilmelidir,
- Makine ekipman alımlarında- inşaat işlerinde TKDK formatında Teknik projenin doldurulması gereklidir,
- Proje alanında gerekliyse makine ekipman alımının, inşaat işlerinin, genel harcamaların (hizmet alımlarının) görünürdeki harcamaları için teklif alınmış olması gereklidir,
- TKDK daki iş planı doldurulmuş olmalıdır,
- Başvuru formu doldurulmuş olmalıdır,
- TKDK' nın talep ettiği taahhütlemeler doldurulmuş olmalıdır,
- Başvurudaki çağrı rehberinde bulunan, yatırımla ilgili talep edilen gerekli Resmi evraklar hazırlanıp sunulmalıdır (Tutar, Demir, Elyıldırım, Borazan, 2013).

3.4.2.1. Teklif Almadaki Kurallar

Başvuruda bulunanın, yatırım alanındaki faydalanmak istediği destekte; yapım işlerinde (tek yapı malzemeleri), makine ve ekipman alımında ve görünürlük harcamalarındaki satın almalarda menşe kuralına uyması gereklidir. Hizmet alımlarında bu kuralla uyması gerekli değildir (TKDK, Teklif Alma Kuralları Rehberi, 2017, s. 8). Satın alınan kalemin rekabette, açık pazarlıktaki usul tutarının belirli olanın altında ise; satın alınan kalemler bir ülke menşeli olabilmektedir. Menşe terimi tedbir hedefleri 2913/ 92 nolu Konsey Tüzüğü'nün (AET) 23.-24. Maddelerinde ve tercihi olmayan menşelerle ilgili AB mevzuatında tanımı olmaktadır (Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD), 2014). Menşe kuralı: Yatırım alanında satın alınmış malların; AB üyesi ülkeler, AB'ye aday ülkeler ve IPA yararlanıcısı ülkeler ya da Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı ülkeler (ENPI) ya da Avrupa Ekonomik Bölgesi ülkelerince üretiminin yapılmasıdır (TKDK, Teklif Alma Kuralları Rehberi, 2017, s. 7).

Yerli malın belgesini gerekli sebepler ile sunması mümkün olmadığında, aşağıda sayılan belgelerden biri menşe belgesi olarak kabul olabilecektir;

- 1) Malın üretimin olduğu yerdeki Ticaret Odası ile/ya da Sanayi Odası tarafından yapılmış, malın yapıldığı yeri onaylayan, üreticinin adresi ile üretim yerinin adresinin olduğu Resmi olan yazılı belge,
- 2) İlgili malın üretiminin üreticinin işgal ettiğini sunması kaydıyla, üreticinin bağımlı olduğu Ticaret Odası ile/ya da Sanayi Odası tarafından yapılmış, Faaliyet Belgesi ya da Oda Sicil Kayıt Sureti,
- 3) Malın üretimin olduğu yerdeki Ticaret Odası ile/ya da Sanayi Odası tarafından yapılmış, üreticinin, üretim konusu ile üretim yerinin bilgisinin olduğu Ekspertiz Raporu,
- 4) Üreticinin, üretimin yeriyle üretimin konusu hakkında bilgileri içeren kayıtlı, Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından hazırlanmış, geçerlilik süresi devam eden kalite ile standart belgeleri ile işyeri yeterlilik belgesi,
- 5) Üreticinin, üretimin yeriyle üretimin konusu hakkındaki bilgileri içeren kayıtlı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca hazırlanmış sanayi sicil belgesi,
- 6) Malın üretiminin olduğu yerde ki Ticaret Odası ile/ya da Sanayi Odası tarafından imzalı ve ıslak mühürlü onaylanmış belgeler üretici firmanın menşe kurallarına uygundur (TKDK, Teklif Alma Kuralları Rehberi, 2017, s. 9-10).

Teklifin davet mektubunda dikkatli olunması gerekenler;

- 1) Hangi alandaki harcama için teklifin istenmiş olduğu, bu harcamalar olduğu; makine ekipman alımı, yapım işleri, hizmet alımı ile görünürlük harcamaları olmaktadır,
- 2) Tarihini,
- 3) Gönderilen tedarikçinin ismi ile yüklenicinin ismini,
- 4) Başvuruda bulunanın adı ile iletişim adreslerini,
- 5) Teklife çıkmaktaki hedefini,
- 6) Gün, ay, yıl teklifte sunulması,
- 7) Gün, ay, yıl teklifin süresine göre hazırlanmasını,
- 8) Teklifin ekinde olması gereken belgelerin neler olduğunu,
- 9) Teklifin geçerliliğini ve uygunluğunun olması için gerekli başka şartlar bulunuyorsa, başvuruda bulunanın özel taleplerinin kesinlikle belirtmiş olması gerekmektedir,

10) Başvuruda bulunanın, teklif davet mektubunu imzalayarak bütün sayfalarını paraflaması gerekmektedir (Tutar ve diğerleri, 2013).

IPARD başvurusunda Ek M'de IPARD Keşif Özeti'nin Format bilgisinin doldurulması formu, Ek N'de IPARD Teknik Şartnamelerde Dikkat Edilecek Hizmetlerin Alımındaki Özellikler ile Ek O'da da IPARD Teknik Şartnamelerde Hazırlanacak Makine-ekipman ve Görünürlük Alımlarıyla ilgili verilerin bilgisinin doldurulması formu bulunmaktadır.

3.4.2.2. İş Akışı

İş Akışında olması gerekenler de;

- İş planının hazırlanmasında, fizibilite çalışmalarında, mimarlıktaki ve mühendislikteki projelerde ve teknik projelerin hazırlanmasında olacak hizmet alımlarında;
  - 1) Teklif Davet Mektubunun hazırlanmış olması,
  - 2) Teknik Şartnamesinin hazırlanmış olması,
  - 3) Teklif Davet Mektubunun, iş planının hazırlanması sürecinde ve son tarih başvurunun tarihinden önce teklif alınmış potansiyel tedarikçilere ulaştırılması,
  - 4) Potansiyel tedarikçilerin tekliflerini sunmuş olması,
  - 5) Başvuruda bulunanın teklifini değerlendirmesi ile en uygun bulunan teklifi seçmesi,
  - 6) Başvuruda bulunanla tedarikçinin alım sözleşmesi için anlaşma yapması,
  - 7) Alımın olması, faturalanması, tesliminin olması ve kontrolünün yapılması,
  - 8) Evrakların dosyaya koyulması,
- Yapım işleri alanında, Makine ve Ekipman alımındaki ve Görünürlüklerdeki harcamalarda;
  - 1) Teklif Davet Mektubunun hazırlanmış olması,
  - 2) Teknik Şartnamesindeki keşifteki özeti hazır olması,
  - 3) Teklif Davet Mektubunun, iş planının hazırlanması sürecinde ve son tarih olan başvurunun tarihinden önce teklif alınmış potansiyel tedarikçilere yüklenicilere ulaştırılması,
  - 4) Potansiyel tedarikçilerin ve yüklenicilerin tekliflerini sunmuş olması,

5) Başvuruda bulunanın teklifini değerlendirmesi ile en uygun bulunan teklifi seçmesiyle yatırımın bütçelenmiş olması, kurumla sözleşmenin imzalanmasından ve projenin faaliyete geçmesinden sonra, fayda sağlayınca aşağıdaki işlemler uygulanacaktır;

- Faydalanıcıyla tedarikçinin yüklenicisiyle alım sözleşmesi için anlaşma yapması,
- Alımın olması, faturalanması, tesliminin olması ve kontrolünün yapılması,
- Evrakların dosyaya koyulmasıdır (TKDK, Teklif Alma Kuralları Rehberi, 2017, s. 40-41).

Mali yönetimde de özen gösterilmesi gerekenlerin başında; sunulan projelerin fizibilitesinin ve işin planının özenli olarak hazırlanması, ekonomik analizi ile maliyet analizlerinin hazırlanmış olması ile projelerin fonlarla aralarında çakışma olmaması için kontrollerinin geliştirilmesi önemlidir (Turhan, 2005, 59-60).

Kurum, piyasadaki şartların teklifte uyumlu olup olmadığının kontrolü yapılırken;

- Kurum fiyatındaki veri tabanı,
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda olan birimdeki fiyatlar,
- Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'ndeki referansındaki fiyatların listesi,
- Diğer kaynaklar referansta kullanılacaktır (TKDK, Teklif Alma Kuralları Rehberi, 2017, s. 40-42).

3.4.2.3. Bütçe ve Maliyetler

TKDK desteklerinde KDV dâhil değildir. Harcamalarda KDV'ler TKDK tarafından karşılanmamaktadır. Projelerde gümrük vergisi ile KDV dâhil vergilerden hiçbiri karşılanmamaktadır. Fakat ilgili vergi kalemlerinde vergi istisnası tebliğine göre ilgili hükümlere göre istinaden muafiyette hak oluşmaktadır (Tutar ve diğerleri, 2013).

3.4.2.4. Ödemeler

Yatırımı tamamlanan ve onaylanan projelerin; her ödeme öncesi kontrolünün olması, ödemelerin kayıta tutulması, değerlendirmelerinin olması ile ödemelerin onayının sağlanması ödeme biriminin temel sorumluluğundadır. (Can ve Esengün, 2007, s. 49)

TKDK ödemelerinde taksitlendirmelerde;

- 250.000 Euro kadar ki proje ödemelerini tek ödemeye alır,
- 250.001-1000.000 Euro arasında ki ödemeyi 2 taksitle alır,
- 1000.001-3000.000 Euro arasında ödemeleri; 1 ödeme ya da 2-3 taksitli ödemesi olur,
- Projede uygun harcamanın tutarı 250.000 Euro altında tutarda ise; ödeme tek seferde olur,
- Projede uygun harcamanın tutarı 250.001-1000.000 Euro arasındaki tutarda ise; ödeme 2 taksitli olur,
- Projede uygun harcamanın tutarı 1000.001-3000.000 Euro arasındaki tutarda ise; ödeme tek seferinde ya da 2 taksit ve 3 taksitli ödemeler yapılmaktadır (Tutar ve diğerleri, 2013).

3.4.2.4.1. Ödemelerin Kontrolleri

Tahakkuk Koordinatörlüğü'nün görevi;

- Ödeme talebi ile ilgili bilgiyi mevzuattaki hükümlere göre uygun takibini yapmak,
- Ödeme miktarına esas belgelerin düzenini sağlamak ve ödemelerin iznini vermek,
- Ödemeyi yapmadan önce yerinde kontrolde bulunmaktır.

Ödeme Koordinatörlüğü'nün görevi;

- Uygunluğu sağlayan ödemedeki yararlanacak olanların ödemelerini hesaplarına transferini gerçekleştirmek,
- İlgili birimlere ödeme ile ilgili bilgileri ulaştırmak, görevidir.

Muhasebe Koordinatörlüğü'nün görevi;

- Uygulamayla ilgili muhasebe işlerini yapmak,
- Kurum adına uygulanmış sözleşmelerdeki ödemelerin kaydını veri tabanında yapmak,
- Üçer aylık ve yıllık ödemeleri raporlayarak ilgili birimlere sunmak,

- Ödemelerin iç ve dış denetimi için hesapları ve belgeleri hazır bulundurmak görevindedir.

İç Denetim Koordinatörlüğü'nün görevi;

- Kurumun iç denetimin ulusal ve uluslararası denetime uygun yapılması,
- Kurumun iç kontrolünün iyileştirilmesine yönelik çalışmaların olması,
- Hesap ile işlemlerin doğru ve zamanında tamamlanmasının kontrolünün sağlanması,
- Kurumda yapılmış işlemlerin mali anlaşmaları ile programa uygun kontrolünü sağlayarak raporlaması,
- Başkanca denetim için verilen görevleri yapmaktır (Yılık, 2011).

3.5. Uygulama Sonrası Kontroller

Yatırımcının nihai ödemeden faydalandığı tarihten itibaren 5 yıl boyunca kontroller uygulanır. Uygulanma sonrasındaki kontrol yatırımlardaki minimum ve ya maksimum kapasitelerin limiti için uygulanır. Başvuruda bulunacaklara IPARD Ajansı nihai ödemeyi ödedikten sonra 5 yıl boyunca yatırımlarında muhafazalı olmalarıdır. Önemli değişimlerin olmamasını dikkat edilmelidir (Türkiye Cumhuriyeti Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2017).

Aday olan ülkelerde IPARD' ın izlenmesinde, Sektörle İzleme Komitesi'nin kurulması kararı alınmıştır. IPA uygulama tüzüğündeki 192. Maddesindeki ekonomik ve sosyal paydaşlarda temsilciler; ilgili olan Bakanlıklar, ziraat odaları, sivil toplum kuruluşları, kooperatifler, özel sektörler gibi temsilciler bulunmaktadır. Ayrıca; komitede IPARD programında verimliliğin, etkin olmanın, somut oluşumların ve oluşumlardan çıkan sonuçların değişik göstergelerle ölçülmesi ile takibinin yapılmasında sorumludur. Temsilci Avrupa Komisyonu da komisyonun çalışmalarında yer almaktadır (Yücesoy, 2010).

BÖLÜM 4

4. KAHRAMANKAZAN VE GÜDÜLÜN SWOT ANALİZLERİ

Ankara'nın Kahramankazan ilçesinde bulunan Damla Gıda Şirketi KDV hariç % 50 KKYDP hibe desteğinin ödemesinden faydalanmıştır. Güdül ilçesindeki Karaman Broyler Tavuk Üretim Çiftliğinin kurumundaki masrafların % 75'ini AB IPARD desteğinden almıştır. Ayrıca; ulusal kaynakla Karaman Broyler Tavuk Üretim Çiftliğinde, elektrik üretiminde kullanılmak üzere güneş paneli yatırım projesi desteğini KDV hariç % 50'si ödemesinden faydalanmıştır. Bu desteklerin SWOT analizleri bulunmaktadır.

4.1. Kahramankazan Bölgesindeki Yatırım Desteği

Resim 4.1. Kahramankazan Damla Gıda Şirketi

Ankara'nın Kahramankazan ilçesi Gimat sitesinde kurulmuş Damla Gıda Şirketi 10.etap 06.08.2015 tarihinde kırsal kalkınma hibe başvurusundan faydalanmıştır. Ulusal kaynaklardan proje sektör durum; bitkisel ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması, proje adı; kuruyemiş üretiminde kapasite artırımının sağlanması adı altında paketleme işlemine fayda sağlayacak makine desteğinden;

- Oadro Paketleme Makinesi 1 adet,
- Seçme ve ayıklama (Fotosorter) makinesi 1 adet,
- Montaj ve nakliye giderleri 1 adet,
- Silo 3 adet,
- Kavurma makinesi sistemi 1 adet,
- Seçme ve ayıklama bandı 1 adet,
- Montaj ve nakliye giderleri 1 adet olarak hibe desteğinden faydalanmıştır.

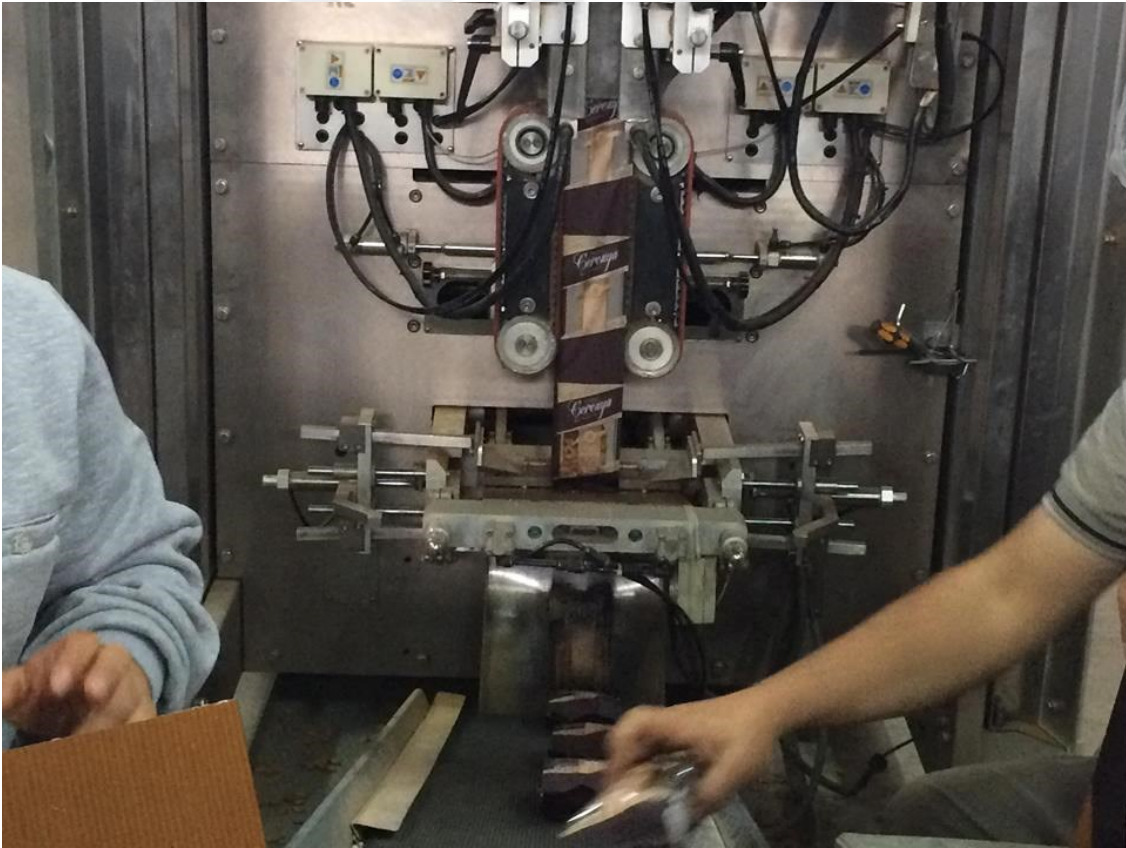
Başvuruda 848.220,00 TL. Maliyet ile KDV hariç makinelerin fiyatının % 50 si olan 414.750,00 TL hibe ödemesinden faydalanmıştır.

Resim 4.2. Kahramankazan Damla Gıda Şirketi desteği

11. etap 14.07.2017 tarihinde proje sektör durum; bitkisel ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması, proje adı; doğal kuruyemiş ürünleri üretimiyle kapasite artışı sağlanması adı altında paketlenme işlemine fayda sağlayacak 11. Etaptaki hibe desteği ikinci başvurusunda;

- Paketleme makinası (18 kefeli) 1 adet,
- Paketleme makinası (14 kefeli) 1 adet,
- Eleme makinası 1 adet,
- Silo (temiz silosu ve atık silosu) 4 adet,
- Besleme elevatörü (temiz silosu besleme elevatörü ve atık silosu Besleme elevatörü) 4 adet,
- Otomatik etiketleme makinası 1 adet hibe desteğinden faydalanmıştır.

Resim 4.3. Kahramankazan Damla Gıda Şirketinin paketlenme işlemi

Başvuru maliyeti 957.300,00 TL. KDV hariç makinelerin fiyatının % 50 si olan 468.075,00 TL. Ulusal kaynaklardaki hibe projesinden faydalanmıştır.

4.1.1. SWOT Analizin İç Faktörleri (Güçlü ve Zayıf Yanları)

Güçlü Yönleri:

- Organize sanayi bölgesi Gimat Sitesi'nde işletmesinin olması,
- İşletme sahiplerinin yatırım yerindeki işletmenin mülkiyetine sahip olması ve yatırım yerindeki işletmenin mülkiyetine sahip olduklarını tapu belgesi ile ispatlaması,
- Başvuruda bulunduğu yatırım yerinin davalı, icralı, ipotekli ve şerhli olmadığına ilişkin yatırımcının beyanının olması ve yatırımcının beyanının ispatı için tapu müdürlüklerinden alınmış belgenin olması,
- İşletmenin yatırım için yetkili kurul kararı ile yetkilendirme kararının olması,
- İşletmenin ortaklarının imzalı bilgi formunun olması,
- İşletmenin Bakanlıktaki kayıt sistemine (ÇKS-TÜRKVET... vb.) kayıtlı olması,
- İşletmenin hibe desteği alacağı yatırım konusuna uygun olması,
- İşletmenin yatırımında istihdamdaki personel sayısının uygun olması,
- İşletmenin mülkiyetinin işletme sahiplerine ait olması,
- İşletmenin projeyi gerçekleştirebilme kapasitesinin olması,
- İşletmenin ödemeyi başta gerçekleştirip fatura ile sunabilmesi için mali yapısının olması,
- İşletmenin Ticaret ve Sanayi Odasından alınmış faaliyet belgesinin olması,
- Proje başvurusu için alınması planlanan makine ve ekipmana ait ölçekli yerleşim planının olması,
- İşletmesinde bulunan makine ve ekipmanlar için teknik şartnamesinin olması,
- İşletmenin üretim izin belgesinin (işletme kayıt belgesi/işletme onay belgesi) olması,
- İşletmenin kapasite raporu ile ekspertiz raporunun olması,
- İşletme sahibinin kâr-zarar hesabının ve son yılda ki bilanço hesaplarının olması,
- Başvuru formunda ve eklerinde bulunan; yatırım projesi, proje bütçesi, iş planı, bütçe tabloları birbiri ile uyumlu olması,
- İşletme ortaklarının projenin yönetimi konusunda yeterli tecrübeye sahip olmasıdır.

Zayıf Yönleri:

- İşletmenin hibe desteğinden daha önce yararlanmış olması,
- İşletmenin bakanlık kayıt sistemine beş yıldan az süreli kayıtlı olması,
- İşletmenin yeterli mali kaynağa sahip olmamasıdır (Bütün makine ve ekipmanı alabilme gücünün olmaması).

4.1.2. SWOT Analizin Dış Faktörleri (Fırsatlar ve Tehditler)

Fırsatlar:

- Kapasite artırma ve teknoloji yenileme yatırımına başvurarak kapasitesini artırması,
- İşletmenin faydalandığı makine ve ekipman desteği ile işletmenin sürdürülebilirliğinin olması,
- İşletme faaliyet planını daha hızlı, açık ve uygulanabilir duruma getirmesi,
- İşletmenin rekabet etme gücünün artırması,
- İşletme yeni satış sunacağı firmalara ulaşması,
- İşletmenin faaliyetleriyle beklenen sonuçların oranın tatminkâr olması,
- İşletme %50 hibe desteğinden kesilen %18 KDV kesintisini satışla geri kazanması,
- İşletme Ankara'da 80 firmaya paketleme işi yaparak kârının olması,
- İşletme Türkiye'de çok iyi bilinen bir market firmasına marketin logosunu kullanarak paketleme işinde hizmet verip hizmetinin sonucunda kârının olmasıdır.

Tehditler:

- % 50 olan kırsal kalkınmadaki hibe ödemesinin %18 KDV kesintisinin olmasından ötürü hibe desteği ödemesinin %32'ye düşmesi,
- İşletme ödemeyi alabilmek için, başta ödemeyi gerçekleştirip fatura ile sunduktan sonra %50 hibe destek ödemesini alabildiği için mali sıkıntıya düşmesi,
- Destekteki başvuru şartlarından dolayı ihtiyaç duyulan diğer desteklere başvurulamamasıdır.

4.2. Güdül Bölgesindeki Yatırım Desteği

Resim 4.4. Güdül AB IPARD desteğiyle Karaman Broyler Tavuk retim iftliği

Ankara'nın Güdül ilçesinde kendi arazisi olan genç girişimci AB IPARD desteğiyle Karaman Broyler Tavuk retim iftliği, bina ile ekipmanın yapımının ödemesinden faydalanmıştır. Başta genç girişimci masrafları karşılayıp faturayı sunduktan sonra % 75 desteğini EURO olarak almıştır.

Resim 4.5. Güdül KKYDP ile Güneş Paneli desteği

Ulusal destekle 03.06.2015 tarihinde 9.Etapla tavuk iftliğinde elektrik üretimini karşılamak üzere proje niteliği; teknolojik yenileme veya kapasite artırma, proje sektör durum;

- Fotovoltaik güneş modülü,
- Fronius symo 20.0 inverter,
- Veri kayıt uzak izleme sistemi hibe desteğinden faydalanmıştır.

Alternatif enerji üretimini destek ödemesini başvurunun maliyeti 672.000,00 TL. KDV hariç % 50 si olan 334.990,50 TL ödemesinden faydalanmıştır.

4.2.1. SWOT Analizin İç Faktörleri (Güçlü ve Zayıf Yanları)

Güçlü Yönleri:

- Büyük şehir belediye sınırları içinde bulunan nüfusu yirmi binden az olan ilçenin belediye sınırları içinde arazisinin olması,
- Genç girişimci olması,
- Arazinin genç girişimciye ait olması,
- Genç girişimcinin projeyi gerçekleştirebilme kapasitesinin olması,
- Başvuruda bulunduğu yatırım yerinin davalı, icralı, ipotekli ve şerhli olmadığına ilişkin yatırımcının beyanının olması ve yatırımcının beyanının ispatı için tapu müdürlüklerinden alınmış olan belgenin olması,
- Bakanlıktaki kayıt sistemine (ÇKS-TÜRKVET... vb.) kayıtlı olması,
- Başvuru şartlarındaki yatırım konusuna uygun olması,
- Genç girişicinin ödemeyi başta gerçekleştirip fatura ile sunabilmesi için mali yapısının olması,
- IPARD Teknik Şartnamesindeki; iş planı ve teknik şartnamenin hazırlanıp sunulması,
- Başvuru formunda ve eklerinde bulunan; yatırım projesi, proje bütçesi, iş planı, bütçe tabloları birbiri ile uyumlu olması,
- Genç girişimcinin hibe desteğinden ilk defa yararlanmış olması,
- Yenilenebilir güneş paneli desteği başvurusunda; işletmeyi işletme hakkının girişimcide olması,
- Taşlık arazi olduğundan Broyles Tavuk Çiftliğinin kurumunun uygun olması,
- Toprağının verimli olmamasından dolayı Broyles Tavuk Çiftliği kurumunun uygun olması,
- Dere kenarı olmamasından dolayı Broyles tavuk çiftliği kurumunun uygun olması,
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı kararıyla sel baskını olmaması sonucunda Broyles Tavuk Çiftliği kurumunun uygun olması,
- Kültür Bakanlığının kararı sonucuna göre kurgan ve kazı alanı olmamasından dolayı Broyles Tavuk Çiftliği kurumunun uygun olması,
- Şebeke suyunun tedarik edilebilmesi,
- Öngörülen harcamalar faaliyetin uygulanabilirliği açısından gerekli olmasıdır.

Zayıf Yönleri:

- Çevre düzenlemeleri ile ilgili harcamaların hibede esas olan inşaat giderinin %15'ini aşması,
- Genç girişimcinin bakanlık kayıt sistemine beş yıldan az süreli kayıtlı olmaması,
- Genç girişimcinin yeterli mali kaynağa sahip olmaması (Bütün makine ve ekipmanı alabilme gücünün olmaması),
- Genç girişimcinin yeterli idari kapasiteye sahip olmaması (eğitimli personel sayısının yeterli olmaması),
- Yeni işletme olmasından dolayı rekabet gücünün düşük olmasıdır.

4.2.2. SWOT Analizin Dış Faktörleri (Fırsatlar ve Tehditler)

Fırsatlar:

- Genç girişimci faaliyet planını daha hızlı açık ve uygulanabilir duruma getirmesi,
- Genç girişimcinin rekabet etme gücünü artırması,
- Gündül ilçesinde gelir getirici faaliyetlerin gelişmesine katkı sağlaması,
- AB IPARD Karaman Broylar Tavuk Üretim Çiftliğini kurumundaki proje danışmanlık ücretinin IPARD şartlarında karşılanıyor olması,
- Genç girişimci bilinen bir tavuk markasına yetiştirdiği tavukların satışını yapması,
- Tavukların beslenmesinde kullandığı yemleri, satışını yaptığı tavuk markası tarafından karşılanması,
- Yenilenebilir enerji güneş paneli desteği sayesinde elektrik ödemesinden kurtulması,
- Yenilenebilir enerji güneş paneli desteği ile işletmesinde kullanmadığı elektrik üretiminin satışından kârının olması,
- Yenilebilir enerji güneş paneli desteğinin sayesinde elektrik üretiminin farkına varılması,
- Dış ülkelere bağımlı olmadan ulusal kaynaklarla elektrik üretimi için yeni alanlarda tesis oluşturması,
- Genç girişimci 5 yıl işletmeyi işlettikten sonra, işletmenin mülkiyetini almaya hak kazanmasıdır.

Tehditler:

- Yatırımın yapılacağı Güdül ilçesinin çevresinde program kapsamında hibe desteğinden yararlanan tesis sayısı çok olması,
- KKYDP yenilenebilir enerji paneli desteğinin % 50 oranın karşılanması karşın, hibe ödemesinden %18 KDV kesintisinin olması,
- KKYDP da %50 hibe destek ödemesini alabilmesi için ödemeyi ödeyip faturayı sunduktan sonra ödemeyi alabilmesinden dolayı mali sıkıntının olması,
- AB IPARD Karaman Broylar Tavuk retim iftliği kurumunun desteğinin % 75 oranın karşılanması olurken, hibe ödemesinden %18 KDV kesintisinin olması,
- AB IPARD Karaman Broylar Tavuk retim iftliği kurumunun desteğinin % 75 oranı ödemesini alabilmesi için ödemeyi ödeyip, faturayı sunduktan sonra ödemeyi alabilmesinden dolayı mali sıkıntının olması,
- AB IPARD' la aldığı hibe desteğinin Türk parası yerine, demelerinin EURO olmasından dolayı kur farkı olması,
- AB IPARD aldığı destekle sözleşme yapıldığı zamanda Euro'nun düşük olması,
- Tavuk markasında rekabetin çok olmasından dolayı tavuk satışlarında fiyatların düşük olması,
- Tek bir tavuk firması anlaşma yapmaya geldiğinden o firmayla anlaşma yapmak zorunda olması,
- İşletmenin zararı olsa bile 5 yıl boyunca işletmesini sürdürme şartının olmasıdır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ankara'nın Kahramankazan ilçesindeki Organize Sanayi Bölgesi Gimat sitesinde kurulmuş Damla Gıda Şirketi KKYDP hibe desteğinden faydalanmıştır. İç faktörlerdeki güçlü yönlerini kullanarak kapasitelerini artırmak ve teknolojilerini ilerletmek için paketleme ve kavurma makinesi hibe desteğine başvurabilmiştir. İşletme başvuruda bulunduğu makinalar için ödemeyi başlangıçta kendisi yaparak hibe desteğindeki ödmeden faydalanabilmiştir. Mevcut kapasitesi, kuvvetli idari yapısı ve güçlü yanları sayesinde desteği elde ederek kapasitesini daha fazla artırabilme gücüne ulaşabilmiştir. Böylece işletme daha çok iş yapma kapasitesine ulaşip hizmet sunabilmiştir. Damla Gıda yetiştirilmiş eleman sayısını da artırabilirse; işletmesini daha da ilerletebilecektir.

Damla Gıda Şirketinin zayıf yönleri incelendiğinde; şirketin ihtiyaç duyduğu makine ekipmanı tedarik etmede güçlükler yaşadığı gözlemlenmektedir. Fakat aldığı hibe desteği ile kapasitesini artırıp işletmeyi büyütebilmesin önü açılmıştır.

Damla Gıda Şirketinin fırsatları incelendiğinde; işletmenin kırsal kalkınma alanındaki yatırım projesi sayesinde teknoloji yenileme hibe desteğinden faydalanarak kapasitesini artırdığı gözlemlenmektedir. İşletme, paketleme ve depolama makine ekipman hibe desteğinden faydalanarak ihtiyaç duyulan bütün makine ekipmanları alabilmiştir. Ayrıca yeni satış noktalarına daha çok paketleme işleri yapabilme fırsatını da elde etmiştir. Şirket mevcut olan kalitesini artırabilmiş ve işletmesini büyütüp ülkenin yerli üretim ile paketleme işini yaparak yerli üretime fayda sağlamıştır. KKYDP da %50 ödeme desteğinden kesilen %18 KDV oranını telafi edebilmek için; Damla Şirketi kapasitesini artırıp hizmetini satışa sunarak, hibe desteğinden kesilen %18 KDV oranını geri kazanabilecektir. Sonuç olarak sağlanan destek ile işletme kapasitesini ve kârını artırıp büyüyecek ve kalkınmaya fayda sağlayabilecektir.

Damla Gıda Şirketinin tehditleri incelendiğinde; bazı desteklere aynı anda başvuruda bulunamaması sayesinde desteğe ihtiyaç duyan diğer başvuru sahiplerinin de destekten faydalanmasını sağlanacaktır. Böylece; KKYDP istihdama da katkı sağlayacaktır.

Ankara'nın Güdül ilçesindeki Karaman Broyler Tavuk retim iftliğinin güçlü yönleri incelendiğinde; işletmenin almış olduğu AB IPARD desteği ile bina yapımı ve ekipman alımı sağladığı gözlemlenmektedir. KKYDP ile almış olduğu yenilenebilir enerji güneş paneli hibe desteğiyle ise ikametgâhının olduğu yerdeki arazisini değerlendirmiştir. Destekle 5 yıl boyunca işletme hakkı elde etmiştir. 5 yılın sonunda da Karaman Broyler Tavuk retim iftliğinin sahibi olabilecektir. Genç girişimci olduğundan işletmesini daha ileriye götürebileceği gibi verimsiz olan taşlık arazisini değerlendirmiştir. Dere kenarı olması nedeni ile sel baskını gibi çevreye zararlı olması muhtemel durumlar araştırılmış, olumsuz koşullar taşımadığı fikrine varılarak arazisinde Broyler Tavuk retim iftliği kurumu gerçekleştirilmesine izin verilmiştir. Yer olarak çiftliğin itfaiyeye yakın olması oluşabilecek riskleri ortadan kaldırmıştır. Eğitimini sağlayabildiği bakıcılarının olmasıyla tavuk çiftliğini işletebilmekte ve istihdam sağlamaktadır.

Karaman Broyler Tavuk retim iftliğinin zayıf yönleri incelendiğinde; evre düzenlemeleri ile ilgili harcamaların hibede esas olan inşaat giderinin %15'ini aşmasından dolayı evre düzenlemeleriyle ilgili destekten yararlanamadığı gözlemlenmektedir. Genç girişimci tavuk ya da güneş paneli elektrik üretiminden satış yaparak kazancının bir kısmıyla evre düzenlemesi yapabilir. Bunun dışında yeterli idari kapasiteye sahip olmaması durumunu düzeltmek için eğitimli personel sayısını arttırabilir. Yeni işletme olmasından dolayı, tecrübeli eleman eksikliği nedeni ile rekabet etme gücü düşük olan genç girişimci, yeterli idari personele sahip olarak rekabet gücünü arttırabilir.

Karaman Broyler Tavuk retim iftliği fırsatları incelendiğinde; kırsal kalkınmada yatırım projesi AB IPARD desteği ve KKYDP hibe desteklerinden faydalanarak genç girişimcinin faaliyet planını daha hızlı uygulayabileceği gözlemlenmektedir. Destekten haberi olmayanlara örnek olup istihdamın gelişimine fayda sağlayabilir. Genç girişimcinin tavuklarının beslenmesinde kullandığı yemler, satışını yaptığı tavuk markası tarafından karşılanmakta, böylece girişimci kazanç elde etmektedir. KKYDP' den aldığı yenilenebilir enerji paneli desteği sayesinde elektrik üretimini elde etmekte, bunu da kendi işletmesinde kullanmaktadır. Güneş panelindeki elektrik üretimindeki kârın farkına varan işletmeci

kendi imkânlarıyla diğer başka arazilerini değerlendirmiştir. Yeni güneş panelleri alıp elektrik üretimine katkı sağlamaktadır. Elektrik üretimiyle ülke kalkınmasına katkı sağlamakta ve dış ülkelere bağımlı olmaktan kurtulmaktadır. AB IPARD desteği ve KKYDP ile almış olduğu desteklerle 5 yıl boyunca işletme hakkı kazanmıştır. 5 yıl sonunda da çiftlik sahibi olabilecektir.

Karaman Broylar Tavuk Üretim Çiftliğinin tehditleri incelendiğinde; bazı desteklere aynı anda başvuruda bulunamaması sayesinde desteğe ihtiyaç duyan diğer başvuru sahiplerinin de destekten faydalanmasını sağlanacaktır. Böylece; KKYDP ve AB IPARD yatırım destekleri istihdam, gelişme ve kalkınmaya katkı sağlayabilecektir. Başvuru yapıldığı sırada başvuruda bulunanların çok olması ve rakiplerin oluşması durumuna karşılık; genç girişimci tecrübe kazanarak işletmesini işletebilir. Ödemelerle ilgili olarak önce masraf yapılmakta, buna karşılık fatura sunulduktan sonra ödemeler alınmaktadır. Bu durum yatırım desteğine başvurmak isteyen fakat mali bütçesi olmayan için sorun olmaktadır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için, girişimcinin bütçesi incelenip ona göre bir ayarlama yapılabilir. Öte yandan ulusal kaynaklarla alınan yenilenebilir güneş paneli desteğinde %18 KDV kesintisi olmaktadır. Destek sayesinde elektrik üretimi elde edip çiftliğinde elektriği kullanmıştır. Geri kalan elektrik üretiminin satışını yaparak da kâr sağlamış ve KDV kesintisini geri kazanmıştır. Güneş panelleri sayesinde elektrik üretimi sağlanıp ithalat azaltılarak, elektriğin ihracatı da yapılabilir. Bir diğer tehdit ise işletmenin AB IPARD' la almış olduğu tavuk çiftliği masraflarının başlangıçta desteğe başvuran tarafından ödenmesi, ancak fatura sunulduktan sonra, Türk lirası değil de EURO para birimi olarak ödenmesinden dolayı kur farkı oluşmasıdır. Bunun için kur farkı kayıplarını önlemek için inşaat ve malzemelerin yapıldığı zamanlarda ödemelerin yapılarak ayarlanması ile mali zararlar önlenir. IPARD desteklerinde kur farkındaki zararları önlemek için, ödemeyi aldıktan sonrası EURO para birimi Türk lirasına dönüştürülebilir. Bunun dışında, tavuk çiftliği sayısının çok olmasından dolayı fiyatın ve kârın düşüşünü engellemek için destekteki sınırlamalara ve seçiciliğe önem verilmelidir. Kaliteli üretimin oluşumu ile çiftliğin gelişimi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Abay, C. Olhan, E. Uysal, Y. Yavuz, F. Türkekul, B. **Türkiye’de Tarım Politikalarında Değişimi**
- Acar, M. Bulut, E. (2009) **Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikalarında Son Gelişmeler**. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (17), 1-19, s. 2.
- Akman, M. (2006). **Türkiye’de 1990 sonrası uygulanan tarım politikalarının bütçe Politikaları çerçevesinde incelenmesi** Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Arı, A. (2006). **Türkiye’de Tarımın Ekonomideki Yeri ve Güncel Sorunları**. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, İktisat Bölümü. Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, İktisat Bölümü, 9, s. 2-68.
- Asoğlu, V. Binici, T. (2015). **KKYDP Ekonomik Yatırımların Değerlendirilmesi: Şanlıurfa ve Diyarbakır Örneği**. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(52), s. 224.
- Bahtiyar, K. (2014). **Kırsal Kalkınma Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme: TKDK (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) Örneği**. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (28), 306-324, s. 308-309.
- Bakırcı, M. (2006). **Avrupa Birliği yeni dönem kırsal kalkınma politikası, Türkiye’nin Uyum ve yaratacağı etkiler**. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:47, s.45-71 İstanbul.
- Bakırcı, M. (2009). **Avrupa Birliği Üyelik Öncesi Destek Fonu’nun (IPA) Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD), Türkiye’nin Durumu Ve Muhtemel Etkileri**. *Doğu Coğrafya Dergisi*. s. 53-78.
- Başbüyük, A. (2004). **Coğrafi Açından Türkiye’de Kırsal Kalkınma Sorunu**. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9(12), s. 56-60.
- Baraz, E. (1992/1994). **Tarımda Ekonomik Düşünmek**, Ziraat Yüksek Mühendisi Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı, s. 55-73.
- Beycan, H. (2009). **Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı ve Bu Çerçeve de Proje Uygulama Örneği**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- Can, M. (2007). **Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Can, M. Esengün, K. (2007). **Avrupa Birliği kırsal kalkınma programlarının Türkiye’nin kırsal kalkınması açısından incelenmesi: SAPARD ve IPARD örneği**. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2007, 24 (2), s. 43-49, Tokat.

- Çatlıoğlu, A. C. (2012). **Türkiye’de Yatırımlara Devlet Destekleri ve Yatırım Desteklerinin Gelişimi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Çobanoğlu, F. Yılmaz, H. İ. Tunaliçoğlu, R. Bozkıran, S. Nalbantoğlu, A. Yıldız, H. **Kırsal Kalkınma Yatırımlarını Destekleme Programının Etkisinin Değerlendirilmesi: Sorunlar ve Olası Çözüm Önerileri**, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü TEPGE-14/AR-GE/52 Araştırma-Geliştirme Destek Programı Projesi Yayın No: 275 ISBN: 978-605-9175-60-9.
- Çukurçayır, S. (2010). **Avrupa Birliği Ortak Tarım ve Girişimcilik Politikalarının Değerlendirilmesi**, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4, s. 33
- Dellal, İ. (2004). **Ortak Tarım Politikası’nda Reform, DTÖ ve Türkiye**. *Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, TEAE-Bakış*, (7).
- Detay Patent Ofisi ve Danışmanlığı, (2017). (<http://www.detaypatent.com.tr/etiket/kirsal-kalkinma-hibe-basvuru-formu>) Erişim: 22.11.2017.
- Dezcan, N. (2010). **Türkiye’nin AB Ortak Tarım Politikasına Uyumunun İstihdam Üzerine Etkileri**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Ekim, R. M. (2006). **Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikaları ve Türkiye’nin Uyumu**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Avrupa Birliği Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Eştürk, Ö. Ören, M. N. (2014). **Türkiye’de Tarım Politikaları ve Tarım Güvencesi**, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, *Adana. YYÜ. TAR. BİL. DERG.*24(2):193-200, s. 194.
- Fotourehchi, Z. Şahinöz, A. (2016). **Dtö Doha Müzakereleri ve Tarım Politikalarında Yeni Yönelimler**. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi-Journal of the Human and Social Science Researches*, 5(7), 2017-2040, s. 2.
- Furat, M. (2013). **Küresel Politika Değişimleri ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma**. *University of Gaziantep Journal of Social Sciences*, 12(3), s. 592.
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (2017). (<http://www.tarim.gov.tr/Haber/1275/Bakanligin-2018-Butcesi-Plan-Ve-Butce-Komisyonunda-Gorusuldu>) Erişim: 08.11.2017.
- Gümüşhan, Z. (2015). **Tarım Alanına Yatırım Yapmayı Amaçlayan Kişiler İçin Tavsiyeler**, *ÇOMÜ. Zir. Fak. Derg.* 3(2), s.145-154.
- Haber Tarımdan, (2017). (<https://www.tarimdanhaber.com/haber/desteklemeler/kirsal-kalkinma-yatirimlarina-hibe-desteginden-nasil-yararlanilacak/>) Erişim: 25.10.2017.
- İncekara, A. Savrul Kılınç, B. (2011). **Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme**, SESSION 6B: Büyüme ve Gelişme II.
- Kazgan, G. (1983). **Tarım ve Gelişme**, *Der Yayınları İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi 3. Baskı*, s. 10-99.
- Kılıç, S. (1997). **Planlı Dönemde Uygulanan Kırsal Kalkınma Modelleri Üzerine Bir İnceleme**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Kent ve Çevre Bilimleri Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Kolukırık, C. (2010). **AB Kırsal Kalkınma Politikaları, Fonları ve Türkiye’nin Yararlanma Olanakları**, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.

- Kösem, A. (2017). **Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı 5. Etap**, Gıda Yüksek Mühendisi İda Grup Ltd. Şti.- Direktör. (<http://slideplayer.biz.tr/slide/1984972/>) Erişim: 12.09.2017.
- Kızılaslan, H. Doğan, H. G. (2013). **AB ve Türkiye’de Tarım Sektöründe Örgütlenme ve Üretici Birlikleri**, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi I: 146-159, s. 154.*
- Miran, B. Yavuz, F. (2005). **Türkiye’de Tarım**. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.
- Oktaş, E. Tunalioglu, R. (2005). **Türk Tarım Politikasının Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına Uyumu**. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü. Yayın, (134).*
- Tarımsal Hibe, (2017). (<https://www.tarımsalhibe.com/kırsal-kalkınma-hibeleri-2017/>) Erişim:27.07.2017.
- Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu. (2017). **IPARD-II Programı Desteklenen Sektörler, s. 1-3.**
- T.C. Ankara Valiliği İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, (2015). **Ankara İli Tarımsal Yatırım Rehberi.**
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı İLBANK Türkiye’nin Yapıcı Gücü, (2015). **Kırsal Dönüşüm Çalıştayı, Sonuç Raporu.**
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, (2017). **Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi Ankara İli Tarımsal Yatırım Rehberi.** (https://www.tarim.gov.tr/sgb/taryat/belgeler/il_yatirim_rehberleri/ankara.pdf) Erişim: 27. 08. 2017
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, (2017). **Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ**, Tebliğ No: 2017/22.
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, (2017). **Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ**, Tebliğ No: 2017/22, Uygulama Esasları.
- TKDK. (2017). **IPARD- II İkinci Çağrı Dönemi Bilgi Kitapçığı, s. 1-9**
- TKDK. (2017). **Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması, IPARD-II 2. Çağrı Dönemi Başvuru Çağrı Rehberi, s. İv-21.**
- TKDK. (2017). **Teklif Alma Kuralları Rehberi, IPARD-II 2. Çağrı Dönemi, s. 8-42.**
- Tolunay, A. Akyol, A. (2006). **Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar**, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 2, ISSN: 1302-7085, Sayfa: 116-127, s. 116, Isparta.*
- Tosun, D. (2008). **Avrupa Birliği’nde Ortak Tarım Politikası Çerçevesinde Tarımın Finansmanı ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi**, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Bilim Dalı Kodu: 501.07.00 Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Turhan, M. S. (2005). **Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Tedbirleri Uygulama Süreci**, T. C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İşleri ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Tutar, H. Demir, E. Elyıldırım, G. Borazan, A. (2013). **65 Soruda Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurulu (TKDK) Destekleri**, Serhat Kalkınma Ajansı.
- Tütengil, C. O. (1975). **100 Soruda Kırsal Türkiye’nin Yapısı ve Sorunları**, *Gerçek Yayınevi s. 9.*
- Türkiye Cumhuriyeti Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2017). **Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) (2014-2020).** (<http://www.tkd.gov.tr/Ipard/IpardProgrami>) Erişim: 27. 01. 2018

- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2013). **Türkiye Tarım Sektörü Raporu**, ISBN: 978-605-137-388-1 TOBB Yayın No: 2014/230, s. 29.
- Türkiye Muhasebe Doktoru, (2017). (<http://muhasebedr.com/tarima-dayali-yatirimlara-kirsal-kalkinma-destekleri-geldi/>) Erişim: 21.11.2017.
- Özkaya, T. Günaydın, G. Bozoğlu, M. Olhan, E. Sayın, C. (2010). **Tarım Politikaları ve Tarımsal Yapıdaki Değişimler**. *Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı*, 1, 3-22.
- Saçlı, Y. Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı. **2023 Vizyonu Çerçevesinde Türkiye Tarım Politikalarının Geleceği Çalıştayı Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Geleceği**, Kalkınma Bakanlığı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Tarım Dairesi.
- Subaşı, O. S. Ören, M. N. **Türkiye’de Tarımsal Araştırma Geliştirme Yayın Politikaları ve Tarımsal Büyüme İlişkileri**, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü TEPGE Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi ABD’nda Yürütülmüş Doktora Tezi.
- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2014-2020, (2014). Ankara.
- Ulusoy, A. S. (2003). “AB’ne Adaylık Sürecinde AB ve Türkiye Tarım Politikaları: Öncelikler-Farklılıklar-Çelişkiler”, **AB Genişleme Sürecinde Türkiye-Tarımsal ve Kırsal Politikalar Sempozyumu**, Ankara Kozan Ofset, 2003, s. 189.
- Yaşa, D. (2016), **Kırsal Kalkınmada Kırsal Kalkınma Projelerinin Rolü: Sivas-Erzincan Örneği**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Yeşilbaş, M. (2011). **Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişim Çizgisi ve Planlı Dönemde Kırsal Kalkınma Yaklaşımları**. *Türk İdare Dergisi*, 470, 153-176, s. 155.
- Yıldız, F. F. (2006). **AB Katılım Öncesi Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) Kapsamında Türk Tarımındaki Dönüşüm Süreci**. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, *Türktarım Dergisi*, 167, 20-28, s. 4, Ankara.
- Yılık, M. M. (2011). **Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyum Açısından Kırsal Kalkınma Birleşeninin Önemi ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu’nun Rolü**, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Karaman.
- Yılmaz, H. Tolunay, A. (2007). **Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yönelimler ve Türkiye**, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 1, ISSN: 1302-7085, Sayı: 107-122, s. 121, Isparta*.
- Yılmaz, Z. (1990). **Yatırım Projeleri Analizi ve Yönetimi**, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uludağ Üniversitesi Basınevi Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 35 U.Ü. İ.İ.B.F İşletme İktisadi ve Muhasebe Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No:35. s. 3-25.
- Yücesoy, D. (2010). **Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Avrupa Birliği-Türkiye Mali İşbirliği Kapsamında Tarım ve Kırsal Kalkınma**, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Avrupa Birliği Uzmanlığı Yeterlik Tezi, Ankara.

EKLER

Ek A. KKYDP kapsamında konu kodları

Ek B. KKYDP hibe başvurusu formu

Ek C. KKYDP alanında olacak yatırım tesisinin bütçe büyüklükleri ve talep olunan hibe desteğinin tutarı (*)

Ek D. KKYDP başvuru sahibinin kimlik bilgileri

Ek E. KKYDP yönetim kurulu / komitesinin listesi (eğer varsa)

Ek F. KKYDP başvuru sahibinin projeye katılan ortakları

Ek G. KKYDP tüzel kişilerin başvurusundaki yetkilendirilmiş kişi formu

Ek H. KKYDP başvurusunun idari uygunluğunun kontrolünde elektronik ağda yüklenmesindeki bilgiler

Ek I. KKYDP uygunluk kontrol listesi

Ek J. KKYDP projeye uygunluk değerlendirmesi

Ek K. KKYDP projenin ön değerlendirmedeki kriterleri

Ek L. KKYDP genel değerlendirme

Ek M. IPARD keşif özetinin formatı

Ek N. IPARD teknik şartnamelerde dikkat edilecek hizmetlerin alımındaki özellikler

Ek O. IPARD teknik şartnamelerde hazırlanacak olan makine-ekipman ve görünürlük alımları

Ek A. KKYDP kapsamında konu kodları

KISALTMA	AÇIKLAMA
BÜİ	Bitkisel Ürün İşlenmesi, Paketlenmesi ve Depolanması
HÜİ	Hayvansal Ürün İşlenmesi, Paketlenmesi ve Depolanması
SÜİ	Su Ürünlerin Ürün İşlenmesi, Paketlenmesi ve Depolanması
ÇES	Çelik Silo (Tarımsal Ürünlerin Depolanması)
SHD	Soğuk Hava Deposu
SER	Yenilenebilir Enerji Kullanan Seralar
YEÜ	Yenilenebilir Enerji Üretim Tesisleri
HOG	Hayvansal ve Bitkisel Orijinli Gübre İşlenmesi, Paketlenmesi ve Depolanması
TÜY	Tarımsal Üretime Yönelik Sabit Yatırımlar
KTY	Kırsal Turizm Yatırımları
ÇFG	Çiftlik Faaliyetlerinin Geliştirilmesi
ELS	El Sanatları ve Katma Değerli Ürünler
BSY	Bilişim Sistemi Yatırımları

Kaynak: Tarımsal Hibe, 2017, (<https://www.tarimsalhibe.com/kirsal-kalkinma-hibeleri-2017>) Erişim: 27. 10. 2017

Ek B. KKYDP hibe başvurusu formu

Başvuru Sahibinin Adı/Unvanı								
Başvuru Sahibinin T.C. Kimlik veya Vergi No'su								
Projenin Adı		(Projenin faaliyet konusuyla uyumlu olacak)						
Yatırımın Niteliği (Ek 5-a)								
Yeni Tesis		Kapasite Artırımı ve/veya Teknoloji Yenileme			Kısmen Yapılmış Yatırımların Tamamlanması			
( )		( )			( )			
Proje Konusu								
BÜİ	HÜİ	SÜİ	ÇES	SHD	SER	YEÜ	HOG	TÜY
( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )	( )
Yatırımın Niteliği (Ek 5-b)								
Yeni Tesis				Kapasite Artırımı ve/veya Teknoloji Yenileme				
( )				( )				
Projenin Konusu (Ek 5-b)								
KTY		ÇFG		ELS		BSY		
( )		( )		( )		( )		
Projenin Niteliği								
Avan				Tatbikat				
( )				( )				
Proje Toplam Tutarı		Hibeye Esas Proje Tutarı		Aynı Katkı Tutarı		Talep Edilen Hibe Desteği Tutarı		
A = (B + C)		B		C		D = C * 0,50		
..... TL (KDV hariç)		..... TL (KDV hariç)		..... TL (KDV hariç)		..... TL (KDV hariç)		
Başvuru Sahibi veya Yetkilendirilen Kişinin								
Adı-Soyadı								
İmza								
Kaşe								
Proje No		İl Trafik Kodu	Yatırımın Niteliği	Sektörel Bazda Proje Konusu		Etap/Başvurusu Sıra Numarası		
		... ..	... ..	... ..		12... .		

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ No: 2017/22

Ek C. KKYDP alanında olacak yatırım tesisinin bütçe büyüklükleri ve talep olunan hibe desteğinin tutarı (*)

Projenin Toplam Tutarı	Hibeye Esas Olan Projenin Tutarı (**)	Aynı Katkı Tutarı	Talep Olunan Hibenin Desteğinin Tutarı	Hibeye Esas Olan Projenin Tutarının KKYDP' den Finanse Olunacak Yüzdesi
A = (B + C)	B	C	D = B * 0,50	E = D / B * 100
..... TL (KDV hariç)	..... TL (KDV hariç)	..... TL (KDV hariç)	..... TL (KDV hariç)	%50

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ No: 2017/22

Ek D. KKYDP başvuru sahibinin kimlik bilgileri

Başvuru Sahibinin Adı, Soyadı ve Unvanı	
Hukuki Statüsü	
Vergi Dairesi ve Vergi Sicil Numarası	
Resmi Adresi	
Posta Adresi	
İrtibatta Geçilecek Kişi	
Telefon Numarası	
Faks Numarası	
E- Mail Adresi	
İnternet Adresi	

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ No: 2017/22

Ek E. KKYDP yönetim kurulu / komitesinin listesi (eğer varsa)

Adı Soyadı	Meslek	Cinsiyet	Pozisyon	Kurul/Komite İçerisindeki Yıl

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ No: 2017/22

Ek F. KKYDP başvuru sahibinin projeye katılan ortakları

Ortak Bilgiler	1. Ortak	2. Ortak
Unvanı		
Uyruğu		
Hukuki Statüsü		
Resmi Adresi		
İrtibatta Geçilecek Kişi (Yetkilendirilen Kişi)		
Telefon Numarası		
Faks Numarası		
E- Mail Adresi		
Çalışanların Sayısı		
Projeyle ilgili Diğer Donanım ve Varlıkları		
Teklif Olunan Projenin Uygulanmasında Oynanacak Rol İtibariyle Benzer Proje Deneyimi		
Ortaklığın Tüzel Kişilikteki Payı (%)		
Önerilen Projenin Hazırlanmasındaki Rolü ve Katkısı		
Önerilen Projenin Uygulanmasındaki Rolü ve Katkısı		
Önerilen Projenin Bütçesindeki Rolü ve Katkısı		
İmza ve Tarih**		

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ No: 2017/22

Ek G. KKYDP tüzel kişilerin başvurusundaki yetkilendirilmiş kişi formu

Bilgiler	Başvuru Sahibi	1. Ortak	2. Ortak
Yetkilendirilmiş Kişinin Adı Soyadı			
Unvan			
Pozisyon			
İmza			
Tarih ve Yer			

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ No: 2017/22

Ek H. KKYDP başvurusunun idari uygunluğunun kontrolünde elektronik ağda yüklenmesindeki bilgiler

No	KONTROL EDİLECEK BELGELER	AÇIKLAMA
1	Gerçek kişiler için nüfus cüzdanı kopyası/nüfus kayıt örneği	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
2	Ortaklık varsa; İmzalı ortaklık bilgi formu (Proje ortaklığı)	Ortaklar tarafından imzalanmış belgeden taranmış olmalıdır.
3	Başvuru sahibi kuruluşun tüzük veya ana sözleşmesinin yer aldığı ticaret sicil gazetesi,	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
4	Başvuru sahibinin Bakanlık kayıt sistemine kayıtlı olduğuna dair belge. (Kırsal turizm ve el sanatlarında Bakanlık kayıt sistemine kayıtlı olduğuna dair belge istenmez.)	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
5	Tüzel kişiler için Ticaret ve Sanayi Odasından Tebliğ tarihinden sonra alınmış Faaliyet Belgesi	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
6	Yatırım için yetkili kurul kararı ile yetkilendirme kararı	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
7	Yetkilendirilen kişiye ait imza sirküleri	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
8	Projesinde varsa aynı katkının karşılanacağına dair taahhütname	Başvuru sahibi tarafından imzalanmış belgeden taranmış olmalıdır.
9	İnşaat varsa, inşaat metraji, keşif özeti ve teknik şartnamesi	Başvuru sahibi tarafından imzalanmış belgeden taranmış olmalıdır.
10	Makine ekipman varsa, makine ekipman teknik şartnamesi	Başvuru sahibi tarafından imzalanmış belgeden taranmış olmalıdır.
11	Başvuru sahibinin kâr-zarar hesabı ve son yıl bilanço hesapları (Başvuru yılında faaliyete geçenler hariç).	Asıl belgeden taranmış olmalıdır (Yeminli mali müşavir/serbest muhasebeci mali müşavir/vergi dairesi onaylı)
12	Proje bütçesi, ek-1 tablosuna göre hazırlanmıştır.	Başvuru formunda yer aldığından yükleme zorunluluğu yoktur.
13	Projesinde inşaat işleri varsa; alım giderleri ek-1.1 tablosuna göre hazırlanmıştır.	Başvuru formunda yer aldığından yükleme zorunluluğu yoktur.
14	Projesinde makine-ekipman ve malzeme alımı varsa; giderleri ek-1.2 tablosuna göre hazırlanmıştır.	Başvuru formunda yer aldığından yükleme zorunluluğu yoktur.
15	Projesinde aynı katkı varsa; aynı katkı ek-1.3 tablosuna göre hazırlanmıştır.	Başvuru formunda yer aldığından yükleme zorunluluğu yoktur.
16	Gider gerekçeleri ek-2 tablosuna göre hazırlanmıştır.	Başvuru formunda yer aldığından yükleme zorunluluğu yoktur.
17	Finansman kaynakları ek-3 tablosuna göre hazırlanmıştır.	Başvuru formunda yer aldığından yükleme zorunluluğu yoktur.
18	Tahmini iş takvimi ek-4 tablosuna göre hazırlanmıştır.	Başvuru formunda yer aldığından yükleme zorunluluğu yoktur.
19	Yatırım işletme planı dosyası ek-5 formatına göre hazırlanmıştır.	Başvuru formunda yer aldığından yükleme zorunluluğu yoktur.
20	Proje başvuruları için avan / tatbikat projesi	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
21	Proje başvuruları için alınması planlanan makine ve ekipmana ait ölçekli yerleşim planı	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.

Ek H. (devamı) KKYDP başvurusunun idari uygunluğunun kontrolünde elektronik ağda yüklenmesindeki bilgiler

22	Yatırım yeri başvuru sahibine ait ise yatırım yeri mülkiyet (tapu) belgesi	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
23	Yatırım yeri başvuru sahibine ait değilse kamu kurum ve kuruluşları ile yapılan kira kontratı veya tahsis/irtifak belgesi, yatırım yeri kamu kurum ve kuruluşları dışında gerçek ya da tüzel kişilerden kiralanmış ise noter tasdikli kira sözleşmesi	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
24	Kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme konusunda yapılan başvurular için üretim izin belgesi (işletme kayıt belgesi/işletme onay belgesi)	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
25	Kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme konusunda yapılan başvurular için kapasite raporu veya ekspertiz raporu	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
26	Kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme konusunda yapılan başvurular için yapı kullanma izin belgesi (Bu belge için Tebliğin 8.8 nci maddesine dikkat edilmesi gerekir.)	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
27	Tamamlama proje başvuruları için yapı ruhsatı veya yapı kullanma izin belgesi	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
28	Bütün başvurularda yatırım yerinin icralı ve davalı olmadığına ilişkin yatırımcı beyanı	Başvuru sahibi tarafından imzalanmış belgeden taranmış olmalıdır.
29	Bütün başvurularda yatırım yerinin ipotekli ve şerhli olup olmadığına ilişkin tapu müdürlüğünden alınan belge	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
30	Bütün başvurularda yatırım yerinde 3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu kapsamında konulan şerh varsa, ilgili kurumundan yatırım yapılmasında sakınca olmadığına dair alınan belge	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
31	Kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme konularında; mevcut tesisin faaliyeti ile ilişkili olarak başvuru sahibi tarafından bankalardan alınan kredi nedeniyle yatırım yerinin ipotekli olması halinde, geri ödemelerinin düzenli yapıldığına dair ilgili bankadan alınan belge	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
32	Başvuruya esas proje için, bu Tebliğ kapsamında verilecek destek dışında hiçbir kamu kurum ve kuruluşun desteklerinden, faiz niteliğindeki destekler hariç, yararlanmayacağına dair taahhütname	Başvuru sahibi tarafından imzalanmış belgeden taranmış olmalıdır.
33	Organik ürünün işlenmesi, paketlenmesi ve depolanmasına yönelik kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme başvuruları için organik tarım müteşebbis sertifikası	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
34	Organik ürünün işlenmesi, paketlenmesi ve depolanmasına yönelik kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme başvuruları için ürün sertifikası	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.
35	Başvuru sahibinin yüklemek istediği diğer belge ve dokümanlar.	Asıl belgeden taranmış olmalıdır.

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ No: 2017/22, Uygulama Esasları.

Ek I. KKYDP uygunluk kontrol listesi

NO	KONTROL EDİLECEK BELGELER	VAR/YOK/ MUAFA	UYGUN/ UYGUN DEĞİL
1	Gerçek kişiler için nüfus cüzdanı kopyası/nüfus kayıt örneği.		
2	Ortaklık varsa; İmzalı ortaklık bilgi formu.		
3	Başvuru sahibi kuruluşun tüzük veya ana sözleşmesinin yer aldığı ticaret sicil gazetes		
4	Başvuru sahibinin Bakanlık kayıt sistemine kayıtlı olduğuna dair belge.		
5	Tüzel kişiler için Ticaret ve Sanayi Odasından bu Tebliğin yayımı tarihinden sonra alınmış Faaliyet Belgesi.		
6	Yatırım için yetkili kurul kararı ile yetkilendirme kararı.		
7	Yetkilendirilen kişiye ait imza sirküleri.		
8	Projesinde varsa aynı katkının karşılanacağına dair taahhütname.		
9	İnşaat varsa, inşaat metrajı, keşif özeti ve teknik şartnamesi.		
10	Makine ekipman varsa, makine ekipman teknik şartnamesi.		
11	Başvuru sahibinin kâr-zarar hesabı ve son yıl bilanço hesapları. (Başvuru yılında faaliyete geçenler hariç)		
12	Proje bütçesi, ek-1 tablosuna göre hazırlanmıştır.		
13	Projesinde inşaat işleri varsa; alım giderleri ek-1.1 tablosuna göre hazırlanmıştır.		
14	Projesinde makine-ekipman ve malzeme alımı varsa; giderleri ek-1.2 tablosuna göre hazırlanmıştır.		
15	Projesinde aynı katkı varsa; aynı katkı ek-1.3 tablosuna göre hazırlanmıştır.		
16	Gider gerekçeleri ek-2 tablosuna göre hazırlanmıştır.		
17	Finansman kaynakları ek-3 tablosuna göre hazırlanmıştır.		
18	Tahmini iş takvimi ek-4 tablosuna göre hazırlanmıştır.		
19	Yatırım işletme planı dosyası ek-5 formatına göre hazırlanmıştır.		
20	Proje başvuruları için avan / tatbikat projesi.		
21	Proje başvuruları için alınması planlanan makine ve ekipmana ait ölçekli yerleşim planı.		
22	Yatırım yeri başvuru sahibine ait ise yatırım yeri mülkiyet (tapu) belgesi.		
23	Yatırım yeri başvuru sahibine ait değilse kamu kurum ve kuruluşları ile yapılan kira kontratı veya tahsis/irtifak belgesi, yatırım yeri kamu kurum ve kuruluş dışında gerçek ya da tüzel kişilerden kiralanmış ise noter tasdikli kira sözleşmesi.		
24	Kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme konusunda yapılan başvurular için üretim izin belgesi. (işletme kayıt belgesi/işletme onay belgesi)		
25	Kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme konusunda yapılan başvurular için kapasite raporu veya ekspertiz raporu.		
26	Kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme konusunda yapılan başvurular için yapı kullanma izin belgesi. (Bu belge için Tebliğin 8.8 nci maddesine dikkat edilmesi gerekir.)		
27	Tamamlama proje başvuruları için yapı ruhsatı veya yapı kullanma izin belgesi.		
28	Bütün başvurularda yatırım yerinin icralı ve davalı olmadığına ilişkin yatırımcı beyanı.		
29	Bütün başvurularda yatırım yerinin ipotekli ve şerhli olup olmadığına ilişkin tapu müdürlüğünden alınan belge.		
30	Bütün başvurularda yatırım yerinde 3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu kapsamında konulan şerh varsa, ilgili kurumundan yatırım yapılmasında sakınca olmadığına dair alınan belge.		

Ek I. (devamı) KKYDP uygunluk kontrol listesi

31	Kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme konularında; mevcut tesisin faaliyeti ile ilişkili olarak başvuru sahibi tarafından bankalardan alınan kredi nedeniyle yatırım yerinin ipotekli olması halinde, geri ödemelerinin düzenli yapıldığına dair ilgili bankadan alınan belge.		
32	Başvuruya esas proje için, bu Tebliğ kapsamında verilecek destek dışında hiçbir kamu kurum ve kuruluşun desteklerinden, faiz niteliğindeki destekler hariç, yararlanmayacağına dair taahhütname.		
33	Organik ürünün işlenmesi, paketlenmesi ve depolanmasına yönelik kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme başvuruları için organik tarım müteşebbis sertifikası.		
34	Organik ürünün işlenmesi, paketlenmesi ve depolanmasına yönelik kapasite artırımı ve/veya teknoloji yenileme başvuruları için ürün sertifikası.		

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ No: 2017/22, Uygulama Esasları.

Ek J. KKYDP projeye uygunluk değerlendirmesi

S.N.	KONTROL EDİLECEK KRİTERLER	EVET	HAYIR
1	Başvuru sahibi bu tebliğın ilgili maddelerine haizdir.		
2	Başvuru konusu hibe desteği verilecek yatırım konularına uygundur.		
3	Başvuru formu ve ekleri yatırım projesi, iş planı, proje bütçesi, ayrıntılı bütçe tabloları birbiri ile uyumlu ve ilişkilidir.		
4	Hibeye esas proje tutarı bu tebliğın 13 üncü maddesinde belirtilen hibeye esas proje tutarını aşmamaktadır.		
5	Hibe desteği tutarı hibeye esas proje tutarının %50'sini aşmamaktadır.		
6	Hibeye esas proje giderleri kapsamında sunulan harcamalar, hibe desteği verilecek uygun giderler kapsamındadır.		
7	İdari kısımlarla ilgili harcamalar; hibeye esas inşaat giderinin %15'ini aşmamaktadır.		
8	Çevre düzenlemeleri ile ilgili harcamalar hibeye esas inşaat giderinin %15'ini aşmamaktadır.		
9	Başvuru küçük veya orta ölçekli işletme yatırımı için yapılmıştır.		

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ No: 2017/22, Uygulama Esasları.

Ek K. KKYDP projenin ön değerlendirmedeki kriterleri

Kriterler	Puan	Referans Puan	Projenin Aldığı Puan
1. Başvuru sahibinin niteliği			
Bireysel başvurular.	30	14	
Genç girişimci, * engelli, ** kendi faaliyetleriyle ilgili kooperatif ya da üretici birliğine üye bireysel başvurular.		20	
Kadın girişimci, el sanatları konusunda eğitim merkezi belgesi, organik tarım üreticisi,		25	
Şirket başvuruları.		18	
Tarımsal amaçlı kooperatifler ve birlikler.		30	
2. Yatırım yerinin karakteristiği			
Büyük şehir belediye sınırları içinde bulunan nüfusu yirmi binden fazla olan ilçe belediye sınırları içinde olması.	30	8	
Büyük şehir belediye dışındaki illerde merkez ilçe belediye sınırları içinde olması.		14	
Büyük şehir belediye sınırları içinde bulunan nüfusu yirmi binden az olan ilçeler ve diğer illerin merkez ilçeleri hariç, ilçe/belde belediye sınırları içinde olması.		16	
Organize sanayi bölgesi veya ihtisas küçük sanayi bölgesi içinde olması.		16	
Tarıma dayalı ihtisas organize sanayi bölgesi içinde olması.		25	
Köy sınırları içinde olması.		30	
3. Yatırım ile istihdam edilecek personel sayısı			
5 kişiye kadar.	10	8	
5-10 kişi.		9	
10 kişiden fazla.		10	
4. Yatırım konusu			
Yeni tesis.	20	12	
Kapasite artırma ve/veya teknoloji yenileme.		12	
Tamamlama.		16	
Yenilenebilir enerji üretim tesisi. ***		14	
Tarımsal üretime yönelik sabit yatırımlar. ****		15	
Organik ürün işleme paketleme ve depolama yatırımları. *****		20	
5. Yatırımın yapılacağı ilçe sınırları içerisinde, daha önce program kapsamında hibe desteğinden yararlanan tesis sayısı.			
Yararlanan tesis sayısı 5'ten fazla ise.	15	5	
Yararlanan tesis sayısı 5 ve 5'ten az ise.		10	
Yararlanan tesis yok ise.		15	
6. Daha önce ekonomik yatırımlar kapsamında başvurunun yapıldığı ilde hibeden yararlanma durumu			
Hibe desteğinden daha önce yararlanmış ise.	15	6	
Hibe desteğinden ilk kez yararlanacak ise.		15	
7. Başvuru sahibinin Bakanlık kayıt sistemine kayıtlı olması			
Başvuru sahibinin ilk kez 2017 yılında Bakanlık kayıt sistemine kayıtlı olması durumunda, (*).	10	3	
Başvuru sahibinin Bakanlık kayıt sistemine beş yıldan az süre ile kayıtlı olması durumunda.		6	
Başvuru sahibinin Bakanlık kayıt sistemine beş yıldan fazla sürede kayıtlı olması durumunda.		10	
8. Türk malı (yerli) makine kullanımı (*)			
Taahhütte bulunmayan.	20	5	
Taahhütte bulunan.		20	
TOPLAM	150		

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ No: 2017/22, Uygulama Esasları.

Ek L. KKYDP genel değerlendirme

Bölüm	Azami Puan	Proje Puan
1.Mali yapısı ve proje gerçekleştirebilme kapasitesi	20	
1.1 Başvuru sahibi ve ortakları proje yönetimi konusunda yeterli tecrübeye sahip midir?	5	
1.2 Başvuru sahibi ve ortakları (mevcut ise) yeterli teknik uzmanlığa sahip mi? (özellikle ele alınacak konulara ilişkin bilgi)	5	
1.3 Başvuru sahibi sürekli ve yeterli mali kaynaklara sahip mi?	5	
1.4 Başvuru sahibi yeterli idari kapasiteye sahip mi? (personel, donanım ve projenin bütçesine idare etme kapasite dâhil olmak üzere)	5	
2. Uygunluk	25	
2.1 Teklif, program amaçları ve öncelikleri ile ne kadar ilişkilidir?	5	
2.2 Yatırım; yörede kırsal fakirliğin azaltılması ve gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesine ne ölçüde katkı sağlamaktadır?	5	
2.3 İlgili taraflar ne kadar açıklıkla tanımlanmış ve stratejik olarak seçilmişler? (aracılar, nihai faydalanıcılar ve hedef kitleler)	5	
2.4 Teklif edilen hedef kitlenin ihtiyaçları ve nihai faydalanıcılar ne kadar açıklıkla tanımlanmış? Teklif bunları uygun bir biçimde ele alıyor mu?	5	
2.4 Teklif edilen hedef kitlenin ihtiyaçları ve nihai faydalanıcılar ne kadar açıklıkla tanımlanmış? Teklif bunları uygun bir biçimde ele alıyor mu?	5	
3. Metodoloji	25	
3.1. Teklifte yer alan faaliyetler uygulanabilir ve belirlenmiş olan, hedef ve beklentiler ile uyumlu mudur?	5	
3.2. Genel olarak faaliyetlerin tasarımı ne düzeyde bütünlük arz etmektedir? Özellikle karşılaşılabilecek muhtemel sorunlar önceden incelenmiş, dış etkenler değerlendirilmiş ve faaliyetler izleme değerlendirmeye imkân verecek şekilde tasarlanmış mıdır?	5	
3.3. Hedef grupların ve faydalananların faaliyet içindeki mevcudiyeti ve katılım düzeyi yeterli midir?	5	
3.4. Faaliyet planı açık ve uygulanabilir mi?	5	
3.5. Teklifte faaliyet çıktısı ile ilgili olarak objektif değerlendirme göstergeleri mevcut mudur?	5	
4. Sürdürülebilirlik	20	
4.1. Faaliyetlerin hedef kitle üzerinde somut etkisi ne düzeydedir?	5	
4.2. Teklifin yaygın (çarpan) etkisi var mıdır? (bilginin yayılması ile faaliyet çıkarlarının tekrar edilebilirliği ve yaygınlaştırılması da dâhil olmak üzere)	5	
4.3. Sunulan faaliyetin beklenen sonuçları sürdürülebilir nitelikte midir? ☐ Mali bakımdan (mali destek çekildikten sonra da faaliyet sürdürülebilecek midir? Nasıl) ☐ Kurumsal bakımdan (faaliyeti destekleyen yapılar faaliyetin sona ermesini takiben yerin de kalacak mıdır? Faaliyet sonuçları yerel düzeyde "sahiplenilecek" midir?)	5	
4.4. Yatırımın rekabet gücü ne düzeydedir?	5	
5. Bütçe ve maliyet etkinliği	10	
5.1. Öngörülen giderler ile ilgili beklenen sonuçların oranı tatminkâr mı?	5	
5.2. Öngörülen harcamalar faaliyetlerin uygulanabilirliği açısından gerekli mi?	5	
Toplam puan	100	

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü, Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, Tebliğ No: 2017/22, Uygulama Esasları.

Ek M. IPARD keşif özeti formatı

< Bina /Yapı Adı> (Örnek: Ahır, Kaba yem deposu, Üretim binası vb.)					
Uygun Harcama Kaleminin Ek-1’de yer alan adı*	No	Poz No	Yapım İşinin adı	Birimi	Miktarı
Beton işleri (Örnek)	1				
	2				
	3				
	1				
	2				
	3				

Kaynak: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD II), Teklif Alma Kuralları Rehberi, 2017.

Ek N. IPARD teknik şartnamelerde dikkat edilecek hizmetlerin alımındaki özellikler

Hizmet alımının türü	Teknik şartnamede dikkate alınacak parametreler (Hizmet alımının özellikleri)
İş Planı Hazırlığı (teknik proje ve fizibilite dahil)	TKDK'nın hazırladığı formatta iş planı ve teknik proje, hazırlama sürecinin (gün olarak, hazırlık aşamasında çalışan personel sayısının teklifte belirtilmesi)
Statik Proje Hazırlama	Yapı adı, Yapı sınıfı, Tahmini yapı alanı, Taşıyıcı sistem, Temel tipi, Yatırımın yapılacağı il
Mimari Proje Hazırlama	Yapı adı, Yapı sınıfı, Tahmini yapı alanı, Yatırımın yapılacağı il
Elektrik Tesisatı Projesi Hazırlama	Yapı adı, Yapı sınıfı, Tahmini yapı alanı, Taşıyıcı sistem, Temel tipi, Yatırımın yapılacağı il (Ayrıca yapı ile ilgili ek projeler belirtilecektir. Bu projeler Elektrik Mühendisleri Odasının sınıflandırılmasına göre hazırlanmalıdır)
Mekanik Tesisat Projesi Hazırlama	Yapı adı, Yapı sınıfı, Tahmini yapı alanı, Taşıyıcı sistem, Temel tipi, Yatırımın yapılacağı il (Ayrıca yapı ile ilgili ek projeler belirtilecektir. Bu projeler Makine Mühendisleri Odasının sınıflandırılmasına göre hazırlanmalıdır)
Patent ve Lisans Haklarının Edilmesi	Konusu, amacı, özellikleri
Sistem Sertifikalandırma Danışmanlığı	Konusu, amacı, özellikleri
Diğer danışmanlık hizmetleri	Hazırlama süresi (gün olarak) hazırlık aşamasında çalışacak personel sayısının teklifte belirtilmesi

Kaynak: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD II), Teklif Alma Kuralları Rehberi, 2017.

Ek O. IPARD teknik şartnamelerde hazırlanacak olan makine-ekipman ve görünürlük alımları

No	Alınacak Malın Adı	Teknik Özellikler/Özellikler	Birim	Miktar
1		Makine-ekipman alımı için hazırlanacak teknik şartnamede yer alacak teknik özellikler, her bir makine ekipman için www.kddk.gov.tr adresinde yayınlanmış olan uygun harcama listelerinde yer alan teknik özellikler dikkate alınarak hazırlanacaktır.		
2		Makine-ekipman alımı için hazırlanacak teknik şartnamede yer alacak teknik özellikler, her bir makine ekipman için www.kddk.gov.tr adresinde yayınlanmış olan uygun harcama listelerinde yer alan teknik özellikler dikkate alınarak hazırlanacaktır.		
3		Makine-ekipman alımı için hazırlanacak teknik şartnamede yer alacak teknik özellikler, her bir makine ekipman için www.kddk.gov.tr adresinde yayınlanmış olan uygun harcama listelerinde yer alan teknik özellikler dikkate alınarak hazırlanacaktır.		

Kaynak: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD II), Teklif Alma Kuralları Rehberi, 2017.